

T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTEK VE EMİR KİPLERİNİN ÖĞRETİMİ

Fatmahan SARIÇİYİL

Danışman
Yrd.Doç.Dr. Duygu ÖZTİN

İzmir
2008

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “İstek ve emir kiplerinin öğretimi” isimli çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım yapıtların bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2008

Fatmahan SARIÇİYİL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne

İşbu alışma,j¼rimiz tarafından YABANCI DİL OLARAK T¼RKE ÖĞRETİMİ Anabilim Dalı YABANCI DİL OLARAK T¼RKE ÖĞRETMENLİĞİ Bilim Dalında Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan:.....

¼ye:.....

¼ye:.....

Onay

Yukarıda imzaların,adı geçen öğretim ¼yelerine ait olduğunu onaylarım.

..../..../2008

Prof. Dr. Sedef GİDENER

Enstit¼ M¼d¼r¼

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamın başından sonuna kadar sabrı, özverisi, hoşgörüsü, titiz ve gayretli tutumuyla bana destek olan sevgili tez danışmanım **Duygu ÖZTİN**'e benimle bilgi ve tecrübelerini paylaştığı için teşekkür ediyorum. Çalışmamız boyunca bu çalışmayı bitireceğime olan güveni için sonsuz şükranlarımı sunarım. Öğrenme ve bilimsel bilgiye ulaşma isteği ile yaşıntımda önemli bir örnek olacaktır.

Yabancı dil olarak Türkçe Öğretimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans programının açılmasında öncülük eden ve on altı hafta boyunca tecrübeleriyle “insan isterse her şeyi başarır” ilkesini bana özümseten, Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Anabilim Dalı Başkanı Sayın **Prof.Dr. V.Doğan GÜNAY**'a engin bilgi birikimini bizimle paylaştığı ve çalışmamızda bize destek olduğu için teşekkürlerimi sunarım.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi anabilim dalı yüksek lisans programında Türkçenin yabancı bir öğrenciye nasıl öğretilebileceği hakkında kuramsal ve işlevsel bilgiler veren tüm Anabilim dalı öğretim üyelerine sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans tezimin tamamında bana olan güvenini maddi ve manevi desteğini arkamda hissettiğim canım babam **Yaşar KARAKUZ**'a, dualarıyla yanımda olan annem **Emine KARAKUZ**'a, güler yüzü ve azmiyle bana örnek olan dünyanın en tatlı abisi **Adilhan KARAKUZ**'a, Çevirilerde yardımını esirgemeyen kuzenim **Hacer KÖKÇÜR**'e, kroki çizimi için **Ayşenur**'a teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin yazım aşamasında hayatıma katılan ve bana anlayışıyla destek olan, canım kızım **Elifsu**'ya ve hayatımın anlamı, canım eşim **Serkan SARIÇİYİL**'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Teşekkür.....	i
İçindekiler.....	ii
Özet.....	v
Abstract.....	vi
I.Bölüm.....	1
1. Giriş	1
1.1.Problem Durumu.....	3
1.2.Amaç ve Önem.....	4
1.3.Problem Tümcəsi.....	5
1.4.Alt Problemler.....	5
1.5.Sayıtlar.....	5
1.6.Tanımlar.....	6
1.7 . Sınırlılıklar.....	7
II.Bölüm.....	8
2.İlgili Yayın ve Araştırmalar.....	8
III.Bölüm Kuramsal Çerçeve.....	7
3.1.Yabancı Dil Öğretimi.....	10
3.2.Yabancı Dil Öğretim İlkeleri.....	10
3.3.Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretilmesi.. ..	12
3.4.Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri	15
3.4.1.Dil Bilgisi Çeviri Yöntemi.....	15
3.4.1.1.Kuramsal Dayanaklar.....	16
3.4.1.2.Öğretmen ve Öğrenci.....	17
3.4.1.3.Dil Becerileri.....	17
3.4.1.4.Kullanılan Malzeme ve Teknikler.....	18
3.4.1.5.Eleştirel Bakış.....	19
3.4.2.Doğal Yöntem.....	20
3.4.2.1.Kuramsal Dayanaklar.....	20
3.4.2.2.Öğretmen ve Öğrenci.....	20
3.4.2.3.Dil Becerileri.....	21

3.4.2.4.Kullanılan Malzeme ve Teknikler.....	22
3.4.2.5.Eleştirel Bakış.....	22
3.4.3.İşitsel-Dilsel Yöntem.....	22
3.4.3.1.Kuramsal Dayanaklar.....	22
3.4.3.2.Öğretmen ve Öğrenci.....	21
3.4.3.3.Dil Becerileri.....	23
3.4.3.4.Kullanılan Malzeme ve Teknikler.....	25
3.4.3.5.Eleştirel Bakış.....	26
3.5.İletişimsel Yaklaşım.....	27
3.5.1.Kuramsal Dayanaklar.....	27
3.5.2.Öğretmen ve Öğrenci.....	29
3.5.3.Dil Becerileri.....	29
3.5.4.Kullanılan Malzeme ve Teknikler.....	30
3.5.5.Eleştirel Bakış.....	31
3.6.Dilbilgisi Nedir?.....	31
3.6.1.Dilbilgisi Öğretimi.....	32
IV.Bölüm İstek ve Emir Kipi.....	35
4.1.Kip ve Kiplik.....	35
4.2.İstek ve Emir Kipi.....	36
4.2.1.İstek Kipi.....	38
4.2.1.1.İstek Kipinin Farklı Bağlamlardaki İşlevleri.....	46
4.2.1.1.1.İstek Anlamlı Olarak.....	47
4.2.1.1.2.Emir.....	45
4.2.1.1.3.Gereklilik.....	48
4.2.1.1.5.Beddua.....	48
4.2.1.1.6.Tahmin.....	49
4.2.1.1.7. İstek Kipinin Gelecek Zaman İşlevi.....	50
4.2.1.1.8.İstek Kipinin Şimdiki Zaman İşlevi.....	50
4.2.1.1.14.Tehdit İle Ahdetme.....	50
4.2.3.İstek Kipi ve “Diye” Sözcésinin Kullanımı.....	51
4.2.4.Ara Sonuç.....	52
4.3.Emir Kipi.....	54
4.3.1.Emir Kipinin Bağlama Göre Kullanımsal Değerleri.....	58
4.3.1.1.Emir.....	58

4.3.1.2.İstek,Temenni.....	59
4.3.1.3.Meydan Okuma.....	59
4.3.1.4.Gereklilik.....	60
4.3.1.5.Uyarma.....	60
4.3.3.Emir Kipini Kalıplaşmış Sözlerde ve Deyimlerde Kullanılış	61
4.3.2. Emir Kipinin Tümce Bağlayıcılarındaki İlevleri.....	61
4.3.2.1. Açıklama.....	61
4.3.2.2.Sonuç.....	61
4.3.2.3. Özetleme.....	61
4.3.2.4. Üsteleme.....	61
4.3.2.5. Kabullenme.....	61
4.3.3. Emir kipinin kalıplaşmış sözlerde ve deyimlerde kullanılışı.	62
4.4.Ara Sonuç.....	63
V. Bölüm Örnek Ders Planı.....	64
VI. Bölüm Sonuç ve Öneriler.....	100
Kaynakça.....	103

ÖZET

Yabancı dil öğretim süreci birden fazla bileşeni bir arada bulunduran çok boyutlu bir süreçtir. Bu bileşenlerden birisi de, o dilin dilbilgisi kurallarıdır. Yabancı dil öğretiminde dilbilgisi'nin yeri ve önemi yadsınamaz bir olgudur. Türkçe'nin yabancı dil olarak yeni bir alan olmasının yanında, dilbilgisi sorunlarının da dilbilim yöntem ve ölçütlerinden yararlanılarak ortaya konmamış olması, bu süreci daha da güçleştirmektedir. Bu nedenle, bu çalışmadaki amacımız, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin öğrenme etkinliğini kolaylaştırma konusunda dilbilgisel katkılarda bulunmak ve öneriler getirmektir.

Türkçede bulunan dilbilgisi sorunlarından birisi de istek ve emir kiplerinin öğretimidir. Geleneksel dilbilgisi kurallarına göre yazılan, gerek Türkçe'nin yabancılara öğretim kitaplarında, gerekse Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda okutulan Türkçe ders kitaplarında istek kipi'nin bütün kişi çekimleri- kullanılmamakla (ikinci ve üçüncü kişi çekimleri) birlikte- öğrencilere öğretilmekte ve öğrenme süreci yavaşlamaktadır. Buradan hareketle, çalışmamızda, istek ve emir kiplerinin geleneksel dilbilgisi kurallarına göre tanımı yapıp, aynı zamanda işlevlerine göre betimlenmesini destekleyen görüşlere de yer verilmiş, ve bu iki kipin anlam-biçim-kullanım ölçütlerini temel alan iletişimsel yaklaşım yöntemine göre öğretilmesi gerektiği ortaya konmuştur. Bu nedenle, çalışmamızda, öncelikle, yabancı dil öğretim yöntem ve yaklaşımları hakkında kuramsal bilgiler verilmiştir. Bu kuramsal bilgi ve yöntemlere dayanarak, istek ve emir kiplerinin öğretiminde, kullanılan dildeki yapıların öğretilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmış, istek ve emir kiplerinin nasıl öğretileceği konusunda örnek ders planı verilmiştir.

ABSTRACT

Foreign language teaching process is a multi dimensional process that resides in more than one compound. One of these compounds is the grammar rules. We can not ignore grammar rules in language teaching. In addition to turkish's being in a new area in foreign language, some ignorance of grammatical problems maket his process harder. So, the aim of this study is to make people to learn foreign language easier by providing them grammatical rules in turkish.

One of the problems in teaching turkish is the teaching of optative mood and imperative mood. In the books that are written according to traditional grammar rules, or in the books that are studied in public school, we can not find all inflections of optative mood (second and third person) so the teaching process becomes slow. So in our study, the definition of optative and imperative moods is made according to traditional grammar rules, their usage is shown and it is put forth that it is necessary to be taught with respect to communicative approach which is based upon meaning-structure-usage criterion. With this reason, in our study; first theoretical information is given about foreign language teaching and methods and approaches. On the basis of these theoritical knowledge and methods, in teaching of imperative and optative moods, it is come through that it is necessary to teach the structures of current language and a sample of Schedule has been given.

1. GİRİŞ

Jeopolitik konumu gereği Türkiye önemli bir bölgede bulunmaktadır. Diğer yandan, dünyada dağınık olarak yaşayan milyonlarca Türk bulunmaktadır. Avrupa’da da yaşayan Türkleri düşünürsek bu coğrafyanın sadece Asya ile sınırlı olmadığını görürüz. Özellikle Sovyetler Birliğini dağılımından ve Avrupa Birliği ile tam üyelik görüşmelerinin tartışılmasında sonra, Türkçeye ve Türkçe öğrenmeye gösterilen ilgi artmıştır. Bu dönem Türkçenin altın çağı olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda, yabancılara Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde de çalışmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Bizim de bu çalışmayı yapma amacımız Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine katkıda bulunmak “Türkçeyi en iyi ve en kolay nasıl öğretiriz?” sorusuna yanıt aramaktır. Bu amaçla gerek Türkçenin anadili olarak öğretiminde gerekse yabancı dil olarak öğretiminde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri olarak Türkçedeki “İstek ve Emir Kiplerinin Öğretilmesi” konusunda çözümler üretmeyi düşündük.

Anlamaların değişmesinde vurgunun yeri de yadsınamaz. Fizyolojik açıdan vurgulu hece iki biçimde tanımlanır: sesleten açısından atışıyla güçlendirilmiş bir göğüs atışı, dinleyen için ses yüksekliğidir. Sesletimdeki bu yükseklik – alçaklık diğer bir tanımıyla güçlülük- zayıflık bağlam içinde tümcenin anlamsal yapısında değişiklikler oluşturmaktadır. Bağlamdan ayrı okunan bir tümcenin kişinin zihninde çağrıştırdığı anlam ile bağlam içinde okunduğunda anlaşılan anlamda farklılıkların olması kaçınılmazdır. Bir bağlamda konuşucunun dinleyiciye söylediği “yapma” sözcüğü sesletim farkıyla, mimik değişimiyle “uyarı, kızgınlık, korkma, şaşma, isteksizlik, rica” gibi anlamları içerebilmektedir.

Anlamanın değişmesinde sadece vurgu ve tonlamanın dışında sözcüklerin ve eylemlerin tümce içinde sözdizimsel, edimbilimsel açıdan incelenmesi de dilbilim çalışmalarında önemli yer tutar. Bu nedenle bu çalışmayı yaparken kalkış noktamız edimbilimsel, anlambilimsel ve sözdizimsel açıdan istek ve emir kiplerinin incelenerek, hangi bağlamlarda bu iki kipin örtüştüğünü ortaya koymaktır. Diğer bir deyişle bu iki kipin kullanım değerlerini bağlamlara göre ortaya koyarak bugüne kadar var olan var olmaya devam edecek olan Türkçe öğretim ders kitaplarında yer alan bu iki kipin biçimlerini sorgulamaktır. Çünkü sözcelerin anlamları ve değerleri sözceleme bağlamına göre değişir ve farklı işlevler kazanır. Bu nedenle çalışmamızın birinci bölümünde bu sorunu ortaya

koyduktan sonra ikinci bölümde kuramsal olarak yabancı dil öğretim yöntemlerini açıklayarak dayandıkları ilkeleri ele aldık. Bildiğimiz gibi, yabancı dil öğretim yöntemleri dilbilim temel ilke ve kuramlarından oldukça etkilenmiş ve dil öğretim yöntemleri bu kuramlara göre yazılmıştır. Bu nedenle her yöntem bir önceki yöntemin eksiklerini gidermeye çalışmıştır. Yabancı dil öğretim yöntemleri içinde iletişimsel yöntem kuramsal dayanaklarını dilin iletişim işlevini kendine temel olarak seçmiş bir yöntemdir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde istek ve emir kipleri konusunda Türkçe dilbilgisi araştırmacılarının, dilbilimcilerin istek ve emir kipinin tanımında ve kişi çekimlerindeki farklı görüşlerini ortaya koymaya çalıştık. Aynı bölümde bağlamın ve sözcelemenin önemini vurgulayan yabancı dil öğretiminde vazgeçilmez formül olan anlam, biçim ve işlev doğrultusunda istek ve emir kiplerinin hangi bağlamlarda hangi işlevleri yüklendiğini açıklamaya çalıştık.

Çalışmamızın son bölümünde verdiğimiz ilke ve kuramlardan hareketle istek ve emir kiplerinin bağlamlara göre kazandığı işlevleri göstermeye çalışan bir ünite hazırladık. Amacımız bu iki kipin olumlu, olumsuz, olumlu soru ve olumsuz soru biçimlerinde farklı kullanım değerlerine sahip olduğunu göstermekti.

Bu çalışmanın birincil amacı yukarıda söylediğimiz gibi istek ve emir kiplerinin Türkçenin yabancı dil öğretiminde nasıl verilmesi gerektiğini incelemek ve öneriler sunmaktır. Bilindiğimiz gibi yabancı dil öğretiminin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Demircan *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri* adlı kitabında yabancı dil öğretiminin başlaması konusunda şöyle der: “16. yüzyılda ulusal dillerin dilbilgileri yazılmaya başlanmıştır. 16. yüzyılda, ortak dil oluşturma anlayışı sömürgecilikle birlikte hız kazanmış ve Avrupa’da yabancı bir dil öğrenmek özellikle Fransızca öğrenmek soylular için eğitimlerinin bir parçası olmuştur. 16. yüzyılın sonlarında yabancı dil öğretim yöntemleri araştırılmaya başlamıştır” (Demircan, 1990: 220).

Yabancı dil öğretiminde birçok yöntem ve yaklaşım vardır. Her yaklaşım bir önceki yaklaşımın eksikliklerini gidermek amacıyla gelişmiş böylece yabancı dil öğretiminde birden çok yöntem geliştirilmiştir. Teknolojinin gelişmesi ve araştırmaların detaylı yapılmasıyla birlikte yöntemler daha işlevsel hale getirilmiştir. Yabancı dilin öğrenilmesindeki amaç yabancı dil öğretim yöntemlerini de etkilemiştir. Yabancı dil

öğretim yöntemleri ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak açıklanacak ama yine de kısaca şunları söyleyebiliriz. Yabancı dili kullanma amacından çok bilgi edinme ve bilgi verme olarak görenler yabancı dilin en iyi dilbilgisi- çeviri öğretim yöntemi ile öğrenilebileceğini savunmaktadırlar. Dilin birey için öneminin ve nasıl öğrenildiğinin açıklanmaya başlamasıyla birlikte doğal yöntem ön plana çıkar. Dilin duyularak öğrenildiğinin savunan dilbilimciler yabancı dil öğrenen öğrencilerin daha iyi bir dil telaffuzu için İşitsel- dilsel yöntemi uygulamışlardır. Yabancı dil öğretiminde üzerinde en yoğun durulan yöntem iletişimsel yöntemdir. İletişimsel dil öğretim yöntemi, yabancı dil öğretiminin temel amacının iletişim olduğundan hareket eder. İngiliz Dilbilimci D. A. Wilkins yabancı dil öğretiminde iletişim ve amacın birleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Gür, 1995: 28).

Bir öğrencinin ya da yetişkin bir kişinin yabancı dil öğrenmede bir amacı bulunmaktadır. Bu amacın öncelikle iletişim olduğu bilinmektedir. İletişimde bireylerin bulundukları statü, iletişim süreci içinde bulunulan ortam ve iletişimdeki amaç iletişimi etkilemektedir. İletişimsel yöntem yabancı dil öğrenmedeki amaçtan yola çıkarak öğrenmenin amaca yönelik sözcük dağarcığı ile oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. Öğretim planı oluşturulurken iletişimin sözlü mü yoksa yazılı mı olacağı göz önüne alınmalıdır.

1. 1 Problem Durumu

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi diğer diller gibi tarihi uzun yıllara dayanan çok yeni bir alandır. Türkiyede bugüne kadar yabancı dil öğretimi denildiğinde ya İngilizce ya Fransızca ya da Almanca'nın öğretilmesi anlaşılmıştır. Günümüzde ise, Türkçe, Türkiyede yaşayan yabancılara ve öğrencilere yabancı dil olarak öğretilmeye başlanmıştır. Bu öğretim süreci içinde birden çok ölçütü barındıran görüldüğü kadar basit olmayan bir süreçtir. Bu alandaki güçlükleri iki ana başlık altında toplamak olanaklıdır. Birincisi, Türkçe'nin yabancılara öğretilmesi çok yeni bir alan olduğundan bu konuda yeterli kaynak ve materyal bulunmamaktadır. İkincisi ise, Türkçe'nin dil olarak üzerinde yöntemli ve bilimsel anlamda yeterli çalışma olmamasıdır. Çünkü günümüzde bile ne yazık ki hala Türkçenin dilbilgisi betimsel dilbilim kavramlarıyla ortaya konmayıp geleneksel dilbilgisi kavram ve ilkeleriyle açıklanmaktadır. Geleneksel dilbilgisine ve çağdaş dilbilgisine göre kavramları tanımlamada ortak bir tanım bulunamamaktadır.

Sözünü ettiğimiz bu güçlük bu alanın sağlam temellere oturmasında da bir engel oluşturmaktadır.

Türkçede karşılaştığımız sorunlardan biri de istek ve emir kiplerinin tanımı, kişi çekimleri ve öğretimleridir. Birçok Türkçe dilbilgisi kitabında istek ve emir çekimi farklı verilmektedir. Kip kayması olarak tanımlanan kiplerin birbirlerinin yerine kullanılması tartışılmaktadır. Örneğin emir kipinin 1. tekil ve çoğul kişi çekimlerinin konusunda birden çok görüş bulunmaktadır. Örneğin Tahir Nejat Gencan *Dilbilgisi* isimli kitabında ve Fatma Türkyılmaz *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri* isimli kitabında Süer Eker *Çağdaş Türk Dili* isimli kitabında, Tahsin Banguoğlu *Türkçenin Grameri* isimli kitabında, Mehmet Hengirmen *Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi* isimli kitabında, Haydar Ediskun, *Sesbilgisi, Biçimbilgisi, Cümlebilgisi, Türk Dilbilgisi* isimli kitabında, kişinin kendi kendine emir veremeyeceğini belirtmektedirler. Sezai Güneş, *Türk Dili Bilgisi* isimli kitabında emir kipinin çekimini verirken, Muharrem Ergin gibi 1. tekil ve çoğul kişi çekimlerini vermektedir. Emir 1. tekil ve çoğul kişilerin çekiminde istek kipinin “-Eyİm” ve “-Elİm” eklerini kullanmaktadır ve kişinin kendini 3. kişi olarak görerek kendine emir kipini kullanabileceğini vurgulamaktadırlar. İstek kipinin 2. ve 3. kişi çekimlerinin ise kullanım değerlerini kaybettiğini belirtmektedirler. Basılı yayımların incelendiğinde istek kipinin 2. ve 3. kişi çekimlerine günümüzde rastlanmamaktadır. Buna rağmen dilbilgisi kitaplarında ve yabancı dil öğretim kitaplarında kullanılmayan kişi çekimleri öğretilmektedir. Yabancı dil öğretiminin iletişim olduğu düşünüldüğünde iletişim dilinde kullanılan istek kipi çekimlerinin öğretilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

1. 2. Amaç ve Önem

Ünlü dilbilimci Humboldt’un dediği gibi dil canlı bir organizmadır: doğar, yaşar ve ölür. Bu süreç içinde değişikliğe uğrar. Bu nedenle her dilin tarihinde önemli denilebilecek gerek sözcüksel gerek sözdizimsel gerekse anlambilimsel değişiklikler olması kaçınılmazdır. Örneğin 16. yüzyılda kullanılan Fransızca ile günümüzde kullanılan Fransızca arasında her açıdan büyük farklılıklar bulunmaktadır. Aynı değişiklikler Türkçede de dikkatimizi çekmektedir. Tez konumuz istek ve emir kiplerinin kullanımında da eski Türkçe ile günümüz Türkçesi arasında farklılıklar bulunmaktadır. Günümüzde istek kipinin 2. ve 3. kişi çekimleri kullanılmamakta fakat eski Türkçe döneminde İstek kipinin 2. ve 3. kişi çekimlerine rastlanmaktadır.

Bu çalışmada amacımız Türkçeyi ana dili olarak konuşan bireyler tarafından emir ve istek kipinin kullanımlarını ele alarak bu doğrultuda yabancı öğrencilere kullanılan dili öğretmektir. Ayrıca çalışmamız, anadili konuşucularının yaşayan dili kullandıklarını göz önüne alarak emir ve istek kip çekimlerindeki kip eklerini ve hangi kişilerde çekiminin kullanıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yabancı dil öğretimi güç ve uzun bir süreçtir, ve bu süreci istek ve emir kiplerinin kullanımı gibi üzerinde dilbilimcilerin hala tartıştıkları ve çözüme ulaşamadıkları bu ulamlar daha da güçleştirmektedir. Bu nedenle bu çalışmada amacımız Türkçenin yabancı dil olarak öğretimini kolaylaştırmak ve geleneksel dilbilgisi kurallarından arındırarak yaşayan dili öğretmeyi amaçlayan öneriler getirmektir.

1. 3. Problem Tümcesi

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde istek ve emir kipleri nasıl öğretilebilir?
İstek kipi ve Emir kişi kaç kişide çekimlenir?

1. 4. Alt Problemler

İstek Kipinin öğretimi nasıl olmalı? Emir kipinin öğretimi nasıl olmalı? İstek ve emir kiplerinin kullanım değerleri nedir?

1. 5. Sayıtlar

Bu çalışma İstek kipinin kişi çekimlerinde 2. ve 3. kişi çekimlerinin kullanılan dilde yer almadığını, kısaca artık bilgi olarak ele alındığını düşünerek istek kipinin 2. ve 3. kişi çekimlerinin yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilere öğretilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Emir kipinin kullanımında öncelikle bir eylemin gerçekleşmesi istenilmesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle, istek olmadan emir olmaz. Emir ve istek kipinin kullanımında bu nedenle bir belirsizlik yaşanmaktadır. Bu belirsizliğin giderilmesi için kullanılan bağlamın dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca emir kipinin soru

biçimlerinin emir anlamı içermediği belirtilerek emir kipinin soru biçimlerinin öğretilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

İstek kipinin 2. ve 3. kişi çekimleri yerine emir kipinin 2. ve 3. kişi çekimlerinin kullanılabildiğini gösteren örnek ünite planı hazırlanmıştır.

1. 6. Tanımlar

İletişimsel yaklaşım: İletişimsel bir dil ve dil kullanım modelini seçerek, öğretim biçiminin, araç- gereçlerin, öğretmen ile öğrenci rolleri ve davranışlarının, sınıf-içi etkinlikler ile uygulamaların ona göre düzenlenmesi “iletişimsel” yaklaşım adını alır (Demircan, 1990: 249).

Kiplik: “Kip, eylemlerin zaman, kişi ve anlam özelliklerine göre eklerle biçimlenen dil bilgisi kategorisidir” (Eker, 2005: 375).

“Zaman(ve varsa tarz) eki ile uzatılmış bir fiilin tekli ve çoklu kişi ekleri almasıyla bir kip(temps) meydana gelir” (Banguoğlu, 2004: 441).

“Eylemler, zaman ve anlam özelliklerine göre türlü eklerle değişik biçimlere girer. Bu biçimlerin her birine kip denir” (Gencan, 2001: 304).

Zaman: “Tümce içinde yüklem bildirdiği eylemin ilgili olduğu zaman kesitidir” (Eker, 2005: 374).

“Zaman, başlangıcı, sonu olmayan; başlangıç ve son düşünölemeyen soyut bir süre kavramıdır, bir akıştır” (Gencan, 2001: 302).

“Bir kılış, veya oluşun içerisinde geçtiği zaman parçasına fiilin zamanı diyoruz” (Banguoğlu, 2004: 441).

Görünüş/ Tarz: “Tarz, zamanda hareket noktasını konuşanın, konuştuğu anda, bir başka zamana aktarılmasıyla ortaya çıkar” (Eker, 2005: 441).

“Bir fiil köküne gelen –iyor şimdiki zaman eki, biri eski bir yardımcı fiilden (er-di> i-di>-di) kalan –di geçmiş zaman eki. İkinci kişi eki ve şimdiki zaman fiilini geçmişte bir plana aktarmış ve artık bir tarz eki olmuştur” (Banguoğlu, 2004: 443).

Öğretim: Öğrenci gelişimini amaçlayan ve öğrenmenin başlatılması, sürdürülmesi ve gerçekleşmesi için düzenlenen planlı etkinliklerden oluşan süreçtir.(Açıkgöz, 2003: 14)

1.7. Sınırlılıklar

Çalışmamızda yabancı dil öğretim yöntemlerini ele alırken tüm yöntemleri açıklayamayacağımız için konumuz gereği iletişime önem veren yabancı dil öğretim yöntemlerini ele aldık.

Çalışmamızın son bölümünde hazırladığımız ünite, yabancı dil öğrenen öğrencilerin 40 saatlik Türkçe öğrendikleri varsayılarak seviyelerine uygun sözcük dağarcığı ve dilbilgisi yapıları dikkate alınarak hazırlanmıştır.

II. BÖLÜM

II. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Türkçe dilbilgisinin yapı taşlarından birini de kipler ve kiplerin kişi çekimleri oluşturmaktadır. Türkçede bildirme ve istek kipleri adı altında toplanan kiplerin çekimleri motor bilgi gerektirmektedir. Bildirme kiplerinin kişi çekimlerinde bir sorun yaşanmamaktadır. İstek kipleri başlığı altında toplanan İstek ve emir kiplerinin kişi çekimlerinde farklılıklar dikkati çekmektedir. *Turkish* (Özsoy, 2002), kitabında İstek kiplerinin altı kişi çekiminin tümü verilmektedir. *Turkish* (Göksel&Kerslake, 2005) Göksel& Kerslake emir kipinin kişi çekimlerini verirken 2. ve 3. kişi çekimlerinin bulunduğunu belirterek 2. ve 3. kişi çekiminin kullanıldığı örnekleri vermektedir. Göksel&Kerslake, İstek kiplerini açıklarken 2. ve 3. kişi çekimlerinin kullanıldığını belirtmektedir.

Türkiye dışında yaşayan öğrencilere ve Türkiyede yaşayan yabancı uyruklu öğrencilere Türkçe öğreten TÖMER tarafından hazırlanan yabancı dil öğretim yöntem kitabı *Hitit*(1-2-3) (Ankara Üniversitesi TÖMER yayınları 2003), istek kipinin altı kişi çekimini vermekte ve uyarı olarak da 2. ve 3. kişi çekimlerinin kullanılmadığı belirtmektedir. Hitit kitabında emir kipinin 1. kişi çekiminin olmadığı, emir kipinin soru biçiminde ise 3. kişi çekiminin bulunduğu belirtilmektedir. *Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi Öğrenci Kitabında* (Koç, 1994) istek kipinin altı kişideki çekimini vermekle birlikte istek kipinin soru biçiminde sadece 1. tekil ve çoğul kişi çekimlerini vermiştir. Ayrıca Koç emir kipi çekiminde 2. ve 3. kişi çekimlerinin bulunduğunu belirterek soru biçiminde ise sadece 3. kişi çekiminin bulunduğunu vurgulamaktadır. *Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi* (Hengirmen, 1999), İstek kipinin altı kişideki çekimlerini vererek İstek kipinin 1. kişi çekimlerinin kullanıldığını belirtmiştir. Ayrıca istek kipinin emir kipi ile karşılandığını da belirtmektedir.

Yabancılar Türkçe öğretmek için hazırlanan bu yapıtlarda istek ve emir kipinin öğretimi kip öğretimi konusuyla birlikte verilmektedir. Bu yayınların dışında ve Türkçeyi anadili olarak konuşan kişilere emir ve istek kipinin öğretilmesi için yayımlanan *Türkçenin Grameri* (Banguoğlu, 2004) kitabında, Banguoğlu istek kipinin altı kişideki çekimini

vermekte, emir kipinin 1. kişilerde çekiminin bulunmadığını belirtmektedir. Banguoğlu, emir kipinin 1. kişi çekimlerinin olmadığını belirterek 1. kişi çekimlerinde gereklilik kipinin kullanıldığını belirtmektedir. *Üniversiteler için Türk Dili* (Ergin, 1998) istek kipinin 2. ve 3. kişi çekimlerinin bulunduğunu belirterek 1. kişi çekiminin olmadığını belirtir. Ergin ayrıca istek kipinin 2. ve 3. kişi çekimlerinin ağızlarda yaşadığını belirterek isteğin günümüzde emir yapısının yardımıyla karşılandığını belirtmektedir. Ergin geleneksel dilbilgisi araştırmacılarının istek kipi olarak ele aldığı 1. kişi çekimlerini emir kipinin 1. kişi çekimleri olarak ele almaktadır.

Sesbilgisi, Biçimbilgisi, Cümlebilgisi (Ediskun, 2003), Muharrem Ergin gibi düşünmekte ve “gelem-gelek” gibi yapılarının istek kipinin 1. kişi çekimlerinde ağızlarda kullanıldığını belirtmektedir. Ediskun art zamanlı bir yaklaşımla emir kipini 2. ve 3. kişi çekimlerinin kullanıldığını belirtir. *Dilbilgisi* (Gencan, 2001) ve *Çağdaş Türk Dili* (Eker, 2005), istek kipini altı kişide çekimini vermekle birlikte emir kipinin 1. kişi çekimlerinin bulunmadığını belirtmektedirler. *Türk Dil Bilgisi* (Güneş, 1995), istek kipini altı kişide geleneksel dilbilgisi bakış açısıyla çekimlemektedir.

Çağdaş Türkiye Türkçesi Dilbilgisi (Kahraman, 1996) isimli kitabında Tahir Kahraman İstek kipinin altı kişide çekimini vermektedir. İstek kipinin 1. kişilerinin kullanıldığını belirterek 2. kişi çekimlerine seyrek rastlandığını, 3. kişi çekimlerinin ise kalıp yapılarda kullanıldığını belirtmektedir. Emir kipinin 1. kişilerde çekiminin bulunmadığını kişi kendine emir vermez açıklamasıyla belirtmektedir.

Tasarlama Kiplerinin İşlevleri (Türkyılmaz, 1999) kitabında Türkyılmaz, istek ve emir kiplerinin farklı bağlamlarda hangi anlamlara geldiğini değişik yazınlardan aldığı örneklerle ayrıntılı biçimde vermektedir.

III. BÖLÜM

III. KURAMSAL ÇERÇEVE

3. 1. Yabancı Dil Öğretimi

Dil, tanımı, hem çok basit hem de karmaşık bir kavramdır. Bu nedenle de dil konusu üzerinde en çok konuşulan ve en çok tartışılan bir alanı oluşturur. Dil'in tanımları her dönemde farklı kişiler tarafından değişik bakış açılarıyla ele alınmıştır. Özcan Demirel *Yabancı Dil Öğretimi* adlı kitabında dil tanımlarını şöyle sıralamaktadır:

- Dil, insanlar arasındaki iletişim aracıdır.
- Dil, bireyleri arasında anlaşmayı sağlayan toplumsal bir sistemdir.
- Dil, anlamlar ve ses dizileri arasında ilişki kuran bir ilkeler takımıdır.
- Dil, düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir. (Demirel, 2003: 1)

Bu tanımlardan yola çıkarak dilin asıl işlevinin iletişim olduğunu ve yabancı dil öğrenmenin de asıl işlevinin öğrenilen yeni dilde iletişim kurmak olduğunu söyleyebiliriz. Yabancı dil öğretimi özellikle coğrafi keşiflerle ve ülkeler arası iletişimin gelişmesiyle önem kazanmıştır. Milletler ve ülkeler arasında iletişim kurma ihtiyacı kimi zaman savaşlarla kimi zaman da ekonomik nedenlerle ortaya çıkmıştır. .

Günümüzde yabancı dil bilmemek cahillik ya da eksiklik olarak algılanmaktadır. Eğer bir alanda uzmanlaşmak istiyorsanız en az bir yabancı dil bilmeniz gerekmektedir. Yabancı dil öğretimi ülkemizde olduğu kadar diğer ülkeler içinde önemli görülmektedir. Prof. Dr. Ahmet Kocaman *Yabancı Dil Öğretiminde Yeni Yönelimler* adlı makalesinde yabancı dil öğrenmenin ülkemizde ve diğer ülkelerde ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu makalesinde Kocaman “Karmaşık iletişim ağı içinde evrenin küçülmesi günümüzde yabancı dilin önemini daha da belirginleştirmiştir. Tekbir toplumda

bile iki ve çok dillilikten söz edilen bir konumda, bir değil birkaç yabancı dil öğrenmek akademik ya da meslek yaşamında çoğu zaman bir ön koşul gibi görülüyor” demiştir (Kilimci, 1998: 138).

Ayrıca yabancı dil öğretimine farklı bakış açıları da karşımıza çıkmaktadır. İlber Ortaylı *Yabancı Dil Öğretimi* adlı makalesinde, kişinin kendi anadilini daha iyi analiz edebilmesi için en az bir yabancı dil bilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca anadilini anlamamanın en önemli yolunun o anadili başka bir dilin yapısıyla karşılaştırmak olduğunu öne sürmektedir. Özellikle dil üzerine çalışma yapan kişilerin mutlaka yabancı dil bilmeleri gerektiğini vurgulamaktadır (Kilimci, 1998:).

3. 2. YABANCI DİL ÖĞRETİM İLKELERİ

Yabancı dil öğretiminde bazı ilkeler belirlenir ve bu ilkeler göz önüne alınarak eğitim yapılır. Bu ilkeleri Özcan Demirel *Yabancı Dil Öğretimi* adlı kitabında şöyle sıralar (Demirel, 2003: 24).

- Temel Beceriye Geliştirme
- Öğretim Etkinliklerini Önceden Planlama
- Basitten Karmaşığa, Somuttan Soyuta Doğru Öğretme
- Görsel ve İşitsel Araçları Kullanma
- Anadili Gerekli Durumlarda Kullanma
- Bir Seferde Bir Tek Yapıyı Sunma
- Verilen Bilgilerin Günlük Yaşama Aktarılmasını Sağlama
- Öğrencilerin Derse Daha Etkin Katılımını Sağlama
- Bireysel Farklılıkları Dikkate Alma
- Öğrencileri Güdüleme ve Cesaretlendirme

Bu temel ilkelerin yanında genel ilkeleri de Özcan (Demirel, 2003: 27) şöyle sıralar:

1. Öğretime dinleme ve konuşma becerilerini geliştirme ile başlanması

2. Öğrencilerin temel cümle kalıplarını öğrenmesinin ve ezberlenmesinin sağlanması
 3. Kullanılan dilin öğretilmesi
 4. Öğrencilerin yeni dil alışkanlıkları sağlamasına yardımcı olmak
 5. Öğrenilen dilin seslerini en iyi şekilde çıkarmalarının öğretilmesi
 6. Amaç dil ile ana dil arasında sorun olan ses ve yapıların öğretilmesi
 7. Öğretim materyallerinin kolaydan zora doğru sıralanıp sunulması
 8. Yeni cümle kalıplarının bilinen sözcüklerle öğretilmesi
 9. Öğrencilere öğrendiklerini kullanma olanağının tanınması
 10. Yeni bir yapıyı sunmadan önce örnekler verilmesi
 11. Başlangıç düzeyinde öğrenci hatalarının hemen anında düzeltilmesi
 12. Bir seferde bir tek sorunla uğraşılması
 13. Amaç dilin o dili anadili olarak konuşan kişilerin konuştuğu gibi öğretilmesi
 14. Öğretilen dilin kültürünün de öğretilmesi
 15. Sınıf içi bireysel farklılıkların dikkate alınması
 16. Öğrencilerin sınıfta daha çok konuşma yapmalarına olanak sağlanması
 17. Bütün bilinenlerin öğretilmeye çalışılmaması
 18. Öğrencilere sorumluluk verilmesi; öğrencilerin bireysel çalışmalar için yönlendirilmesi. Bu çalışmaların öğrencilerin farklı yönelişlerine cevap verecek nitelikte olmasına dikkat çekilmesi
 19. Dersi planlarken derse çeşitlilik getirmeye dikkat edilmesi
 20. Öğrenci başarısını ölçerken sadece öğretilenlerden sorulması; öğretilmeyen konularla ilgili soruların sorulması
- biçiminde sıralanır.

3. 3. TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİLMESİ

Türkiye sahip olduğu jeopolitik önemiyle Türkçeyi önemli bir konuma getirmektedir. Türkiye ile uluslararası ticaret ilişkisini geliştirmek isteyen ülkeler Türkçe öğrenmeye ilgi duymaktadırlar. Türkçenin nasıl daha kolay ve anlaşılır öğretilbileceği üzerinde tüm dilbilimciler ve Türkçe dilbilgisi araştırmacıları çalışmalar yapmaktadır. Bu nedenle, çalışmamızda, Türkçe öğretiminde sorun yaşadığımız İstek ve Emir Kipleri ile

Türkçe'nin yabancı dil olarak öğretimine yeni bir bakış açısı kazandırarak kolaylık sağlamayı amaçlamaktayız.

Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi üzerine ilk yazılı belge aslında 1072 tarihinde yazılmış olan Kâşgarlı Mahmut'un kaleme aldığı *Divan ü Lugati't Türk* yapıtıdır. Bu yapıtın önsözünde Araplara, Türklerin büyük bir ulus olduğunu, Türkçeyi öğrenmelerinin ve Türklerle iyi geçinmelerinin kendileri için pek çok yarar sağlayacağı belirtilmiştir. (Hengirmen, 1993).

19. yüzyıla kadar Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi üzerine hazırlanmış herhangi bir yapıta rastlanmamaktadır. Bu dönemin yazınsal yapıtlarına bakıldığında Türkçenin pek de önemsenmediği dikkati çekmektedir. Bunun nedeni, hazırlanmış yapıtlar ya da belgeler, Türkçenin, Orta Asya yaşamı süresince göçebe yaşamın da etkisiyle yazılı hale gelememesidir. Türkçe, Türklerin İranlılarla ve de özellikle İslamiyet'le tanışmalarından sonra yerleşik olan Arap ve Fars dilinin etkisine girmiştir. Fars yazınının etkili olmasının önemli nedenlerinden biri de bu dilde yazılan yazınsal yapıtların yoğunluğu ve büyük beğeniler kazanmış olması olduğunu söyleyebiliriz. Türkçe böylesine köklü ve yazılı olan dil karşısında çok da direnemez ve sadece halkın konuştuğu dil haline gelir. Nitekim dönemin eserlerine bakıldığında edebi sanatlarla yoğrulmuş Fars ve Arap dillerinin etkileri dikkati çeker. Devletin Türkçeyi önemsemediği toplumda Türkçenin yabancılara öğretimi üzerine yapıt verilmemesini aslında pek de yadırgamamak gerekir.

Kâşgarlı Mahmut'un kaleme aldığı *Divan ü Lugati't Türk* yapıtından 8 yüzyıl sonra J. P. Sinan'ın *Alphabet turc suivi d'une méthode* adlı kitabı 1850 yılında yayımlanır. Daha sonraları şu yapıtlar karşımıza çıkmaktadır:

Güzeloğlu, E. , *Dialogues Français-turcs, Précédés d'une vocabulaire*, Constantinople, 1852

Sinan, J. P. , *Abrégé de Grammaire Turque*, İstanbul, 1854.

Fuat Efendi/Cevdet Efendi, *Grammatik der osmanischen Sprache*, Deutsch bearbeitet von H. Kellgren, Helsinki, 1855

Mehmet Mihri, *Kitabü't-tuhfetü'l-Abbasiyetü'l Medreset El aliyetü't-tevfikiye*, Mısır, 1884

Mehmet Ruhi, *Conversazione in Lingua Turca elkalina*, İstanbul, 1893. (Hengirmen, 1993)

Ayrıca Dr. Mehmet Hengirmen'in 1993 yılında Dil dergisinde yayınlanan yazısında Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesinde yazılan yapıtları ve hangi dilde olduklarını şu tablo ile vermektedir.

Almanca	113 kitap
Arapça	3 kitap
Bulgarca	2 kitap
Farsça	3 kitap
Fince	1 kitap
Fransızca	48 kitap
Hollandaca	7 kitap
İngilizce	69 kitap
İsveççe	1 kitap
İtalyanca	11 kitap
Japonca	2 kitap
Kazakça	1 kitap
Latince	14 kitap
Macarca	4 kitap
Osmanlıca	8 kitap
Romence	3 kitap
Rusça	3 kitap
Türkçe	32 kitap
Yugoslavca	2 kitap
Yunanca	11 kitap
Toplam	338 kitap

Günümüzde ise birçok ülkede Türkçe yabancı dil olarak öğretilmektedir. Ülkemizde ise TÖMER, Ankara Üniversitesinin öncülüğünde ülkemize gelen yabancı öğrencilerin Türkçe

öğrenmesini sağlamaktadır. Yine bazı özel kuruluşlar çeşitli ülkelerde Türkçe eğitim veren okullar açarak Türkçenin yabancı dil olarak öğrenilmesini sağlamaktadır.

3. 4. YABANCI DİL ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

Öğrenme, bireyde davranış değişikliği meydana getiren bilgi edinimi olarak tanımlanmaktadır. Öğretme ise bireyde davranış değişikliği meydana getirme süreci olarak tanımlanır. Öğrenmenin tanımı yıllardır dilbilimcilerin ve filozofların tanımlama ve anlama çabasında oldukları kavramlardır. Öğrenme ve öğretimin nasıl gerçekleştiği araştırmaları sonucunda elde edilen verilerden yola çıkarak yeni yöntemler geliştirilmiştir.

3. 4. 1. Dilbilgisi –Çeviri Yöntemi

Dilbilgisi- çeviri yöntemi, dilin kullanıldığı farklı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Dilbilgisi- çeviri yöntemi, yabancı dil öğretiminin başlangıcında büyük öneme sahiptir. Dilbilgisi- çeviri yönteminin doğuşu ve öncüler konusunda Gür’ün şu sözlerini inceleyebiliriz: “Dilbilgisi- çeviri yöntemi, 18. yüzyılda Latince öğretimi için kullanılmaya başlanmış bir yöntemdir. Dilbilgisi- çeviri yönteminde bu yöntemin destekçileri olarak Johann Seidenstücker, Karl Plötz, H. S. Ollendorf ve Johann Meidinger gibi isimler karşımıza çıkmaktadır”(Gür, 1995: 85).

Özcan Demirel (Demirel, 2003: 30) *Yabancı Dil Öğretimi* isimli kitabında dilbilgisi- çeviri yöntemini açıklarken bize şu bilgileri verir: 17. yüzyılda John Locke, dilin kurallardan değil insan kullanımlarından oluştuğunu, dil öğrenmenin alışkanlığa ve ezberleme yöntemine dayandığını söylemiştir. 18. yüzyılın sonuna kadar ise amaç dilden anadile çeviri yöntemi okullarda uygulanmıştır.

Dilbilgisi- çeviri yönteminin kullanım alanlarını göstermede Demircan’ın şu sözleri önem taşır: “XVIII. Yüzyılda kullanılan biçimiyle bu yöntem, klasik dilbilgisi dersi okumuş ve öğrendikleri kuralları yeni dillerle uygulamasını bilen yüksek eğitilmiş kişilerce kullanılan, bireysel bir öğretim yöntemi sayılır” (Demircan, 2005: 150).

3. 4. 1. 1. Kuramsal Dayanaklar

Hakan Gür (Gür, 1995: 28) *Dil Öğretim Yöntemleri* isimli makalesinde dilbilgisi-çeviri yöntemini teorisi olmayan bir yöntem olarak ele almaktadır. Gür makalesinde, dilbilgisi- çeviri yönteminin kendisini haklı çıkaracak dilbilim, psikoloji ya da eğitsel teori ile bağdaştırmaya çabalayan hiçbir çalışma bulunmadığını da belirtmektedir.

Hakan Gür dilbilgisi-çeviri yönteminin temel özelliklerini şöyle sıralar (Gür, 1995: 29):

Dil öğretimi yabancı dilin kelime bilgisini ve cümle yapısını anlayıp bununla başa çıkabilmek için kuralların ve gerçeklerin ezberlenmesinden başka bir şey değildir.

Kelime seçiminin sadece kullanılmakta olan okuma metinlerine dayanır ve kelimeler iki dilde kelime listeleri, sözcük çalışması ve ezber yolu ile öğretilir

Cümle temel öğretim ve dil alıştırmaları ünitesidir. Dersin çoğu hedef dilden kaynak dille, kaynak dilden de hedef dile tercümesi ile geçer ve yöntemin belirgin özelliği cümlelerin odak teşkil etmesidir.

Doğruluk ve kesinlik vurgulanır

Dilbilgisi tümdengelimine göre öğretilir- yani önce dilbilgisi kuralları sunulup incelenir, sonra araştırma yapılır.

Öğrencilerin ana dili dersin dilidir.

3. 4. 1. 2. Öğretmen Ve Öğrenci

Dilbilgisi- çeviri yönteminde amaç dilde yazılmış bir metin öğrenciye verilmekte ve öğrencinin metni anadiline çevirmesi ya da anadilindeki bir metni amaç dile çevirmesi istenilmektedir. Bu çeviri yapılırken amaç dilin dilbilgisi kuralları ve kalıplarını öğrencinin kavraması amaçlanmaktadır. Metinler çoğunlukla kolaydan zora doğru yani basit yapılı metinlerden karmaşık yapılı metinlere doğru verilmektedir. Metnin içeriği önemli değildir. Amaç dilde bulunan karmaşık yapıların da kavranabilmesi için metin bazı durumlarda birbiriyle çok bağıntılı olmayan tümcelerden oluşabilmektedir.

Öğretmen çok aktif bir durumda yer almaz. Öğretmen amaç dilin kurallarının verilmesinde, metnin öğrenciye verilmesinde ve çevirinin nasıl yapılması gerektiğini açıklamada ve son olarak da çevirinin doğruluğunun incelenmesinde görevlidir.

Öğrenci çeviride aktif rol oynar. Öncelikle amaç dilin dilbilgisi kurallarını bilmek zorundadır. Amaç dildeki metinde kullanılan sözcüklerin anadilindeki karşılığını ya da anadilindeki sözcüklerin amaç dildeki karşılığını ezberlemek zorundadır. Daha sonra metinde kalıp ifade bulunuyorsa bu kalıp ifadenin karşılığını bilmek zorundadır. Gür (Gür, 1995: 28-32) makalesinde dilbilgisi- çeviri yönteminde öğrencinin bunalttığını belirtmektedir.

Dilbilgisi- çeviri yönteminin kullanımında farklı dönemlerde değişiklikler görülmektedir. Demircan'ın şu açıklamaları dönemler arası farklılıkları gözler önüne sermektedir: “XVIII. Yüzyılda kullanılan biçimiyle dilbilgisi- çeviri yöntemi, klasik dilbilgisi dersi okumuş ve öğrendikleri kuralları yeni dillerle uygulamasını bilen yüksek eğitimli kişilerce kullanılan, bireysel bir öğretim yöntemi sayılır (Demircan, 1990: 150).

3. 4. 1. 3. Dil Becerileri

Dilbilgisi- çeviri yöntemi, okuma ve yazma becerilerine yönelik bir yöntemdir. “Okuma ve yazma temel noktalarıdır; konuşma ve dinlemeye verilen sistematik önem çok

az ya da hemen hiçtir”(Gür, 1995: 29). Öğrenci önce çeviri yapılacak tümce ya da metni okur daha sonra çeviri yaparak yazar.

Dilbilgisi- çeviri yönteminin kullanım özelliklerini şu sözlerle anlıyoruz: “Sesletim pek önem taşımaz. Sesletime hiç ya da çok az dikkat edilir. Yani söyleyiş alıştırmalarına hemen hemen hiç yer verilmez” (Demirel, 2003: 31). Dil kullanımında önemli bir yere sahip olan sesletim çeviri yönteminde geri planda bırakılır. Dil becerilerinde konuşma yerine okuma, yazma ve anlama ön plana çıkmaktadır. “Yabancı dilde okuma becerisi edinmek amacıyla o yabancı dilin dilbilgisi öğreniliyor ve bir sözlük yardımıyla metinler çözülüyordu” (aktaran Demircan, 1990: 150). Ömer Demircan, dilbilgisi- çeviri yöntemi uygulandığında bireyin o dili öğrenebileceğini ama konuşamayacağını belirtir.

3. 4. 1. 4. Kullanılan Malzeme Ve Teknikler

Dilbilgisi-çeviri yöntemi öğrencinin etkinliklerine dayalı bir öğretim yöntemidir. Öğretmene fazla bir görev düşmez. Dilbilgisi-çeviri yönteminde öncelikle öğrenciye amaç dilin dilbilgisi kuralları öğretmen tarafından verilir. Sonra çeviri yapmaları gereken metin ve metinde kullanabilecekleri sözcük ve sözcük grubu listesi verilerek ezberlenmeleri istenir. Metnin içeriğine önem verilmez. Metnin doğru olarak çevrilmesi ve amaç dilin kural ve kalıplarının öğrenilmesi önemlidir.

Dilbilgisi-çeviri yönteminde, “Metnin içeriğine fazla önem verilmez. Ancak metnin içeriği, gramer analizi için bir alıştırma niteliğindedir. Yani metin, anlamdan ya da metinde anlatılandan çok içindeki cümle kalıpları önemlidir ve bunlar gramer öğretimi için bir alıştırma özelliği taşır” (Demirel, 2003: 31) . bu açıklamadan da anlaşılabileceği gibi dilbilgisi- çeviri yönteminde metin bir araç değil amaç halini almaktadır. Metnin içeriğinden çok metinde bulunan yapılar önem taşır. Metinde bulunan yapıların önemini şu sözlerden anlamaktayız: “Yapılan çeviri yazılı ya da sözlü olabilir ancak çeviri için temel alınan metnin bütünlüğü değil, tümcedir” (Gür, 1995: 29). Çeviri yönteminde, dilbilgisi kuralları ve yapıları tümce aracılığı ile öğrenciye anlatılmakta ve kavratılmaktadır.

Dilbilgisi- çeviri yönteminde bireyin anadili, öğrenmek istediği erek dilin edinilmesine yardımcı olmaktadır. Dil öğretimi bireyin anadilini kullanarak yapılmaktadır.

Amaç dilin dilbilgisi kuralları ve kalıpları metin içinde anadile çeviri yöntemi ile verilmekte ve amaç dilin kural ve kalıpları kavratılmaya çalışılmaktadır. Birey kimi zaman anadilindeki bir metni amaç dile çevirerek farklı uygulama ve alıştırmalarla amaç dili kavratmaktadır.

3. 4. 1. 5. Eleştirel Bakış

Dilin asıl amacının iletişim olduğu düşünüldüğünde dilbilgisi-çeviri yönteminin dili sözcükler yığını olarak gördüğü ve iletişimi önemsemediği görülmektedir. Dilbilgisi-çeviri yönteminde önemli olan öğrencinin amaç dili etkin biçimde kullanması değil; amaç dilden anadiline ya da anadilinden amaç dile çeviri yapmasıdır. Öğrencilerin amaç dilin telaffuzuna yönelik etkinlik yapılmamaktadır. Öğrencilerin dili öğrenmeleri sağlanmış ama kullanımına önem verilmemiş olur. Bu da yeni bir dil öğrenmenin amacına hizmet etmemektedir. Ayrıca dilbilgisi-çeviri yöntemiyle öğrenilen dilin kuralları ve kalıpları belli durumlarda kullanılabilecek nitelikte olduğu için dilin öğrenilmesine istenilen oranda yardım ettiği söylenememektedir.

Dilbilgisi- çeviri yönteminin tarihsel gelişimiyle ilgili olarak Demircan'ın şu sözleri dikkate değerdir: “XIX. yüzyıl başında Almanya’da başlamış ve Prusya liselerinde değişmez bir yöntem olan dilbilgisi- çeviri yöntemi, İngiltere’de de liselere zorunlu yabancı-dil dersi konulunca, bu okullarda kullanılmak üzere dil öğrenmeyi kolaylaştıracak bir yenilik olarak benimsendi, ama sınıf öğretimine uygulamada başarı sağlanamadı” (Demircan, 1990: 151). Çeviri yöntemini bilen ve benimsemiş, amaç dili ve öğrencinin anadilini iyi bilen öğretmenlerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda çeviri bireysel çalışmaya ağırlık veren bir yöntem olduğu için sınıf içinde uygulanması zor bir yöntemdir.

Dilbilgisi- Çeviri yöntemine birçok eleştiri yapılmaktadır. Ünlü dilbilimci Brown “En önemli eksiklik olarak yöntemin, dilbilimsel, psikolojik ve eğitimbilimsel olarak bir tabanı olmaması” dır der (Aktaran Sülüsoğlu, 2008: 14).

3.4.2. Doğal Yöntem

Doğal yönteminin özelliklerini Demirel'in şu sözleriyle açıklayabiliriz: "Doğal yöntem, yabancı dil öğrencilerine, başından itibaren yalnızca, öğretmenin kendi anadili olan yabancı dili kullanarak, sürekli konuşma yoluyla iletişim kurmak ve bu etkileşimi birbirleriyle bir metin oluştururcasına bağlantılı, ama dilbilgisi açıklaması yapılmaksızın anlaşılabilir ölçüde yalın bir cümle dizisiyle gerçekleştirmek" biçiminde tanımlanabilir" (Demirel, 2003: 40). Demirel'in bu açıklamasından yola çıkarak yabancı dil öğretiminde öğrencinin anadilini öğrenme yönteminin uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü bir kişinin en iyi bildiği dil anadilidir ve öğrendiği dili etkili kullanabilmesi için iyi bilmesi gerekir.

Yeni doğan bir bebeğin anadilini öğrenirken öncelikle iletişime ve doğal bir süreç içinde de dilbilgisi öğrenimine uğradığı bilinmektedir. Bebek anadilini öğrenirken bilinçsizce anadilinin dilbilgisine maruz kalır. Doğal yöntem de anadilini edimindeki etkinliği hedeflemektedir.

3. 4. 2. 1. Kuramsal Dayanaklar

Doğal yöntem, dilbilgisi-çeviri yöntemine tepki olarak ortaya çıkmıştır (Demirel, 2003: 40). Dilbilgisi-çeviri yöntemi dili ve dilbilgisini daha çok metinden hareketle öğretmeyi amaçlar ve dilin kullanımına yer vermemektedir. Sözlü dilin günlük kullanımına ihtiyaç duyulduğunda ise dilbilgisi- çeviri yönteminin yeterli olmadığı görüldü. İletişimde göz önüne alındığı doğal yöntem savunulmaya başlandı.

Bireyin dili etkin kullanabilmesinin dili iyi bilmesiyle olacağı düşüncesinden yola çıkarak "Doğal yöntem, yabancı dilin anadili gibi öğretilmesi gerektiğini savunmaktadır. ”.

3. 4. 2. 2. Öğretmen Ve Öğrenci

Doğal yöntem'in genel özelliklerini Demircan, *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri* kitabında şöyle sıralar: "Öğretmen konuşur, öğrenci dinler" (Demircan, 1990: 157) Öğrenci ilk karşılaştığı dili önce dinler, sesletimi hakkında ön bilgi edinir. Öğretmen amaç

dili kullanır ve öğrencinin yabancı dile maruz kalmasını sağlar. “Söylenenlerle ilgili olarak öğrenciye sık sık mimiklerle, olmazsa yabancı dilde açıklama yapılır. Sözcük öğretiminde varsa eşdeşlere öncelik verilir” (Demircan, 1990: 157). Öğrencinin öncelikle dili akışından veya dili kullanan kişilerin mimiklerinden anlaması beklenir. Öğrencinin hiçbir şey anlamadığı durumlarda ancak öğrencinin anadilinde açıklama yapılır.

Demirel doğal yöntemin uygulanmasıyla ilgili şu bilgileri verir. “Öğrenci, duyduğunu, anlamını tam çıkarmamış olsa bile, tekrarlar, sesletim, doğrudan doğruya taklit etmeye dayanır. Çocuk öğrenirken etkin olmalı, tıpkı anadilini öğrenirken yaptığı gibi, yanlışlıklara aldırmandan elverdiğince konuşmalıdır” (Demirel, 2003: 41). Öğrencinin dili yanlışlık yapma korkusu olmadan dili kullanabilmelidir. Öğrenci zamanla yaptığı yanlışlıkları kendi fark edebilecektir. Dili kullanmaktan korkan öğrenci sürekli düşünerek konuşmak isteyecek ve düşüncelerini akıcı bir şekilde anlatamayacaktır. Bu da iletişimde kopukluğa ve sorunlara neden olabilecektir.

3. 4. 2. 3. Dil Becerileri

Doğal yöntem’in dil becerilerine katkılarını Gür şöyle ifade eder: “Dilbilimciler temel dil formunun yazılı dil yerine konuşulan dil olduğunu vurguladılar”(Gür, 1995: 30). Dil, bir insan gibi doğar, büyür ve ölür. Dili canlı bir varlık olarak ele almak, dili anlamının temellerinden biridir. Dil kullanıldığı toplum tarafından zamanla değişime uğrar. Toplumda kullanılan dil asıl iletişim dilidir. Bu nedenle iletişim dilinin öğrencilere öğretilmesi gerektiği vurgulanır. Yazınsal dilde yer aldığı halde günlük dilde kullanılmayan öğeler dilin içinde yer alabilir. Öğrencilerin asıl amacı dili etkili kullanmak olduğuna göre dil içinden kullanım değeri olmayan öğelerin öğretilmesi boşa zaman harcamak anlamına gelmektedir.

Öğretilen yabancı dilin öğretiminden önce yapılması gerekenleri Gür makalesinde şöyle belirtir: “Konuşma dili incelenmeli, iyi sesletim için fonetik eğitimi, konuşmaya dayalı yapıların ve deyimlerin gösterilmesi için konuşma metnlerinin ve diyalogların kullanılması, dilbilgisinde tümevarıma dayalı bir yaklaşım, yeni anlamları ana dilinde

karşılıklar oluşturarak öğretmek yerine hedef dilin kendisinde karşılıklar oluşturarak öğretmek” (Gür, 1995: 30).

3. 4. 2. 4. Kullanılan Malzeme Ve Teknikler

Doğal yöntem’in dili nasıl ele alıp öğrettiğini Demirel kitabında şöyle ifade eder: “Doğal yöntem, klasik yapıtların diline karşılık “yaşayan” dilin, “yazılı” dile karşılık “konuşma” dilinin öğretimini amaç edinmiştir. Bu uygulamada sesletim ve dilbilgisi öğretimi olmaz; çeviri ve başlangıçta okuma ya da yazı alıştırmaları yapılmaz, yalnızca dinleme ve konuşma etkinliklerine yer verilir”(Demirel, 2003: 41). “Doğal yöntemde öğrencilerin dili yazılı formunda görmeden önce onu duyması gerektiği üzerinde durulmaktadır”(Demirel, 2003: 41).

Demirel, doğal yöntem içinde “Dil öğretimi, doğal olarak her şeyden önce sözcük öğretimidir. O nedenle, öğrenciye yabancı dilde sık kullanılan sözcükler seçilerek öğretilmelidir” (Demirel, 2003: 41). düşüncesini savunmaktadır. Burada kullanılan dilin öğretilmesinin iletişimi olumlu etkilediği savunulmaktadır.

Henry Sweet, 1889 yılında yöntemin prensiplerini şöyle sıralamaktadır:

- 1- Öğretilecek konunun dikkatle seçilmesi
- 2- Öğretilecek konulara sınırlama getirilmesi
- 3- Dilbilgisi öğretimine tümevarıma dayalı bir yaklaşım
- 4- Malzemelerin basitten karmaşığa doğru sıralanması (aktaran Gür, 1995: 31).

3. 4. 2. 5. Eleştirel Bakış

her yöntemin eksikliğinin olduğu gibi doğal yöntem’in de bazı eksiklikleri bulunmaktadır. Yabancı dil öğretimiyle ilgilenen araştırmacıların doğal yöntem’e bakışlarını incelersek şu düşüncelerle karşılaşmaktayız: “Uygulanan bu biçimiyle Doğal Yönteme sonradan, bir de, sözlüğe başvurulmadan genel ve yaygın (extensive) okuma etkinliği eklenmişse de, yazma önemsiz bir konu olarak algılanmıştır” (Demirel, 2003: 42). Bir yabancı dilin öğrenilmesinde konuşmanın ne denli önemli olduğu bilinmektedir. Fakat

dilin sadece konuşulması dilin öğrenilmesi için yeterli değildir. Konuşma kadar yazma etkinliği de dilin öğrenilmesinde öneme sahiptir.

Bununla birlikte Demirel, “Yaşı ve eğitim düzeyleri ne olursa olsun, herkesin aynı şekilde öğrendiğini kabul eden Doğal Yöntem uygulayıcıları, yaşın öğrenime etkisini göz önüne almamakla en büyük yanlış yapmışlardır” (Demirel, 2003: 42). sözleriyle öğrenmenin kişiler arasında farklı süreçlerde ve farklı biçimlerde gerçekleştiğini belirtmektedir.. Öğrenecek bireyleri yaş ve eğitim düzeyi olarak ayırmaz aynı değerde tutarsak bireysel farklılıkları göz ardı etmiş oluruz. Oysa öğrenmede yaş ve eğitim düzeyi önemli bir etkidir.

3.4.3. İşitsel- Dilsel Yöntem

Amerika’da özellikle Amerika’nın askeri üs olarak kurduğu ülkelerdeki dili, ordu mensuplarının öğrenmesi için geliştirilen yöntemlerden biridir. Davranışçılık akımını kaynak olarak ortaya çıkmış bir yabancı dil öğretim yöntemidir. “Dilin sözlü yönüne dinlediğini anlama ve konuşma becerilerine öncelik tanıyan, bu becerileri davranışçı öğrenme yorumlarından yararlanarak diyaloglar ve yoğun sözlü alıştırmalar kullanarak dil yapılarını belli bir sıraya göre öğretmeyi amaçlayan bir yabancı-dil öğretim yöntemidir”(Demircan, 1993: 182).

3. 4. 3. 1. Kuramsal Dayanaklar

Amerika’da uygulamaya başlanılan bir yöntemdir. Amerika’da yerli diller üzerinde çalışmalar yapan Amerikan dilbilimciler bu dillerin konuşma dillerinin incelenerek betimlenebileceğini anlamışlardır. Amerika’daki yerli dillerin konuşma dilinin incelenerek betimleneceğinin anlaşılması “betimlemeli dilbilim”in doğmasını sağlamıştır. Amerika’daki yerli dillerin incelenmesinde ölçüt olarak “dizimsel birimler” (sesbirim, biçimbirim, dizimbirim...)ve onların “dağılım özellikleri” zamanla egemen kılınmıştır (Aktaran Demircan, 1993: 183).

İşitsel-dilsel yöntemde, Davranışçı Psikolojisinin ve Yapısalcı Psikolojinin etkilerini görmekteyiz. Demirel(Demirel, 2003: 35), *Yabancı Dil Öğretimi* adlı kitabında Davranışçı psikolojinin İşitsel-dilsel yöntemle etkilerini şöyle sıralamaktadır:

- 1- Yabancı dil öğrenme mekanik alışkanlık oluşturma sürecidir.
- 2- Amaç dilde öğrenilecek konular yazılı olarak görülmeden önce sözlü olarak sunulursa dil becerileri daha iyi öğrenilir.
- 3- Dil öğrenmede karşılaştırmalı çalışmalar analitik çalışmalardan daha önemlidir.
- 4- Amaç dildeki sözcükler o dili konuşanlar için tanıştıkları anlamda ve kültürel bağlamda öğrenilmelidir.

Bir dilbilimci ve yabancı dil öğretmeni olan William Moulton (1961) “Avrupa ve Amerika Dilbilim Akımları” adlı eserinde bu yöntemin ilkelerini şöyle sıralamıştır:

- 1- Dil, yazma değil konuşmadır,
- 2- Dil, bir dizi alışkanlıklar bütünüdür
- 3- Dil hakkındaki düşünceler değil sadece dil öğretilir.
- 4- Bir dil, o dil anadili olarak konuşanların ne söylemeleri gerektiği değil, ne söyledikleridir.
- 5- Diller birbirinden farklıdır (aktaran Demirel, 2003: 36).

3. 4. 3. 2. Öğretmen Ve Öğrenci

Öğrenilecek amaç dilin anadili gibi öğrenilip konuşulması için öğretmenin amaç dili iyi bilmesi ve sesletim etmesi gerekmektedir. Bunu Demircan’ın şu sözlerinden anlayabiliriz: “Bu yöntem, öğretmenden çok hazırlık yapmasını ister” (Demircan, 1993: 187).

Öğretmenin temel görevlerinden biri de öğretimin iletişim ortamı içinde gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Ayrıca öğretmenin görevlerinden biri de, öğrencinin anadili ile amaç dil arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların farkında olmasını sağlamaktır. Öğrenciye düşen görev ise iletişime olabildiğince katılmak ve amaç dili, anadili arasında ilgi kurabilmektir. Öğretmenin verdiği bilgileri ezberleyip, onu taklit

ederek dili öğrenmektir. Öğretmenden öğrenciye doğru bir bilgi akışından söz edilmektedir (Sülüoğlu, 2008: 23).

3. 4. 3. 3. Dil Becerileri

Her yöntemde olduğu gibi İşitsel-dilsel yöntemin de ilkeleri vardır. Bu ilkelere dil kazımı ve dil becerileri açısından baktığımızda karşımıza şu ilkeler çıkmaktadır: “Birinci belki de en önemli ilke , “dilin konuşma olduğu, yazma olmadığı”dır” (Demircan, 1993: 183). Bu ilke bizlere İşitsel-dilsel yöntemin, yabancı dil öğretiminde konuşmaya önem verdiğini vurgulamaktadır. Ayrıca İşitsel-dilsel yöntem dil becerilerini ileri düzeye ulaştırmayı amaçlamaktadır. “Dil becerilerinin sırası, ileri düzeye erişilinceye kadar: “dinlediğini anlama, konuşma, okuduğunu anlama, yazma” olarak sürer; yani öğrenci duymadıklarını söylemez, söylemediklerini okumaz, okumadıklarını yazmaz” (Demircan, 1993: 183). Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi İşitsel-dilsel yöntem konuşma üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öğrencinin duyduğu dili öğrenmesi anadilini öğrenmesi ile yabancı dili öğrenmesinin aynı yöntemle olmasını anlamına gelmektedir.

3.4.3.4.Kullanılan Malzeme Ve Teknikler

İşitsel-dilsel yöntemde dili kullanmanın alışkanlıklarla bağdaştırılması dilin konuşma ortamında dilsel etkinliklerle öğrenilmesi gerekmektedir. Demircan bu dilsel etkinlikle ilgili görüşlerini şöyle ifade eder: “Öğrenmenin “davranışçı” yorumundan yola çıkılarak, dil “bir alışkanlıklar düzeni” olarak tanımlanmıştır” (Demircan, 1993: 183).

İşitsel-dilsel yöntem, “Dil üzerine bilgi vermek yerine “dilin kendisi öğretilmelidir. ” İlkesini benimsemektedir. Bir çocuk nasıl ana dilini öğrenirken öğrendiği dilin bilgilerini düşünmeden o dili öğrenir ve konuşursa yabancı dili de aynı akıcılık ve doğallık içinde düşünmeden, bilinçsizce öğrenmesi gerektiğini İşitsel-dilsel yöntem savunmaktadır. Kullanılan dilin öğretilmesi gerektiğini vurgulayan İşitsel dilsel yöntem savunucuları öğrencilerin yapay metinlerden uzak günlük yaşamda karşlarına çıkabilecek metinlerden yola çıkarak yabancı dili öğrenmeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

Yabancı dili öğrenen her öğrencinin anadilinin yapısının ve amaç dil olarak öğrendiği dilin yapısının benzerlikler ve farklılıklar bulunduğu belirtilmektedir. Yabancı

dil öğrenen kişinin anadili ile amaç dil arasındaki benzerlikleri daha kolay, farklılıkları daha zor öğrendiği vurgulanmaktadır.

İşitsel-dilsel yöntemde, örneklerin verilmesinden sonra alıştırma yapılmaktadır. Dilin temel işlevi olan iletişimde akıcılığın sağlanması için bireyin kendisine sorulan soruları düşünmeden yanıtlayabileceği bir bağlam oluşturulmak istenmektedir. Doğal yöntem'in yabancı dil öğretim alıştırma yöntemini Demircan şöyle belirtir: "Yapıların öğretilmesinde kullanılan örgü alıştırma yöntemleri tümevarım yoluyla öğretilir" (Demircan, 1993: 183).

Bu yöntemde, yeni yapılar diyalog şeklinde sunulur ve bağlamda hiçbir değişiklik yapılmaz. Yapılar sırayla ve tek tek öğretilir. Tekrar, taklit ve ezber önemlidir. Hemen hemen hiç dilbilgisi açıklaması yapılmaz, dilbilgisi tümevarım yoluyla öğretilir. Doğal öğrenme sırası dinleme, konuşma, okuma ve yazma olarak izlenir. Sözcükler sınırlandırılmış ve bir bağlam içerisinde öğretilir. Öğrenilecek noktaların karşılaştırmalı analizlerle kalıcılığı sağlanır. Daha çok teyp ve dil kullanılır. Dersin başında mekanik ve biçime dayalı ön okuma için süre verilir. Sesletim ve tonlamanın olmasına önem verilir. Öğretilen dilin kültürel yapısı verilir ve dilin sürekli değişim içinde olduğunu vurgulanır (Demirel, 2003: 38).

3.4.3.5. Eleştirel Bakış

İşitsel-dilsel yöntemin yabancı dil öğretiminde karşılaşılan eksikliklerini Demircan kitabında şöyle belirtir: "Yalnızca ezbere dayalı öğrenme ilkelerine dayandığı ve problem çözme işlemleri kullanmadığı, yanlış da olsa varsayımlar denemeye olanak tanımadığı için Dilbilgisi-çeviri yönteminden bile bu bakımdan geri kalmaktadır" (Demircan, 1993: 183).

Demirel, işitsel-dilsel yöntemin hala yanıt bulamamış soruları şöyle sıralamaktadır: "Dört temel dil becerisi, çocuğun anadili öğrenirken izlediği sıraya göre mi öğretilmeli?" ve "Kulak-dil alışkanlığı yöntemiyle öğrenciler yabancı dilde okuma ve yazmayı iyice öğrenebilirler mi?" (Demircan, 1993: 183)

3. 5. İletişimsel Yaklaşım

İletişimsel yaklaşımı anlatmadan önce nasıl bir tanım yapılabileceği üzerinde durma gereğini hissettik. Demircan kitabında İletişimsel Yaklaşımı şöyle tanımlamaktadır: “İletişimsel bir dil ve dil kullanım modelini seçerek, öğretim biçiminin, araç-gereçlerin, öğretmen ile öğrenci rolleri ve davranışlarının, sınıf içi etkinlikler ile uygulamaların ona göre düzenlenmesi “iletişimsel” yaklaşım adını alır” (Demircan, 1990: 249). Biçimindeki tanımından öğretim yaklaşımlarından iletişimsel yaklaşımın dil öğretiminde iletişim amacını dikkate alarak dil öğretimin yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

İletişimsel yaklaşımda dilin kurallarının ele alınışını Demirel şu ifadelerle belirtir: “Bu görüşe göre dilin kurallarından çok bir iletişim aracı olarak kullanılması önemlidir” (Demirel, 2003: 42). Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi, iletişimsel yaklaşım, dili öğrenen bireye dilin kurallarını öğretmeyi değil, dilin iletişimdeki kullanım özelliklerinin öğretilmesini amaçladığını söyleyebiliriz.

Demircan, dilin kurallardan oluşmadığını şu tümcelerle anlatmaktadır: “iletişim, dil göstergelerinin anlamlı ve yerinde kullanılmasının ötesine geçilerek el-yüz hareketleri gibi sözel olmayan davranışları da içerir; onlar olmadan, dil kurallarıyla birlikte iletişimin toplumsal kurallarını öğrenmeden kusursuz bir iletişim kurulmasına olanak yoktur (Aktaran, Demircan, 1990: 249).

Hakan Gür “Dil Öğretim Yöntemleri: İletişimsel Dil Öğretimi” adlı makalesinde “İletişimsel Dil Öğretiminin (CLT) temellerine 1960’lı yılların sonlarında İngiliz dil öğretim geleneğindeki değişikliklerde rastlanabilir” diyerek iletişimsel dil öğretim yaklaşımının uzun bir dönemden bu yana kullanıldığını belirtmektedir.

3. 5. 1. Kuramsal Dayanaklar

Demirel iletişimsel yaklaşımın ilkelerini şöyle sıralar (Demirel, 2003: 49-51):

- 1- Amaç öğrencilerin iletişimsel yetisini geliştirmektir
- 2- Öğretmenin sınıf içindeki rolü, öğrencinin öğrenmesini kolaylaştırmaktır.

- 3- İletişimci yaklaşımın en belirgin özelliği yapılan her şeyin iletişim kurma niyetiyle yapılmasıdır.
- 4- İletişimci yaklaşımın bir diğer özelliği ise gerçek araçların kullanılmasıdır.
- 5- İletişimci yaklaşımın temel hedeflerinden biri öğrenciyi, öğrendikleri yabancı dili kullanarak yararlı bir iş yaptıklarını hissetmelerini sağlayarak güdülemektir.
- 6- Dil iletişim içindir. Dilbilgisi yetisi (Dilbilgisi yapılarını ve anlam bilgisi) iletişim yetisinin sadece bir parçasıdır. İletişim yetisinin bir diğer yanı ise işlev bilgisidir.
- 7- Dilin işlevine dilin yapılarından daha çok yer verilir.
- 8- İletişimci yaklaşımda öğrencinin anadilinin belirli bir görevi yoktur.
- 9- Öğretmen, öğrencinin sadece dili doğru kullanmasını değil akıcı kullanmasını da değerlendirir.
- 10- Dil bilgisi yapılarında yapılan hatalar hoşgörülür ve dil öğretmenin doğal bir parçası olarak değerlendirilir.
- 11- Anlaşılabilir sesletim yeterlidir.
- 12- Anadil kullanımı tabu değildir. Gerektiğinde kullanılabilir.
- 13- Çeviri öğrenciye yarar sağlayacaksa kullanılabilir.
- 14- Öğrencilerin gerek ikili, gerek grup çalışmaları gerekse yazarak birbirleriyle iletişim halinde olmaları istenir.

Demirel *Yabancı Dil Öğretimi* adlı kitabında “Onlar için iletişim bireyin kendisini araştırması ve bulması için gerekli olan bir varoluş sürecidir” (Demirel, 2003: 43) der ve iletişime bakışını şu sözlerle ifade eder: “Yani iletişim öğrencinin cümleler kurmasıyla değil, bu cümleleri sınıflandırması, sorular sorması, başka bir deyişle bir görüş ifadesi haline getirmesiyle gerçekleşir” (Demirel, 2003: 43). Ayrıca Demirel bireyin dilin kurallarını bildiğini söylemesinin bireyin o dili öğrendiğinin bir kanıtı olamayacağını ancak dilin bir yönünün öğrenilmiş olabileceğinin göstergesi olduğunu vurgulayarak “...iletişim süreci içinde cümlelerin hangi anlamlara gelebileceğinin bilinmesiyle desteklenmelidir” (Demirel, 2003: 43). Der.

3.5.2. Öğretmen Ve Öğrenci

Demirel, iletişimsel dil öğretiminde öğrenci ve öğretmenin rollerini “İletişimci Yaklaşımın Kullanım Özellikleri” başlığı altında şöyle vermektedir: “Öğretim öğrenci merkezlidir, Öğretmenin hem anadilinde hem de amaç dilde yeterli olması istenir, Öğretmenin rolü, öğrencilere amaçlarına uygun bir şekilde iletişim kurmalarına yardımcı olmaktır” (Demirel, 2003: 44-45).

Ömer Demircan”Yabancı-dil öğretim yöntemleri” adlı kitabında iletişimsel yaklaşımda öğretmen ve öğrencilerin görevlerini şöyle belirtir:

“Öğrencinin görevi*: bu tür öğretimde dilsel biçimlerin öğrenilmesi yerine iletişim işlemleri üzerinde durulduğundan, “öğrenme işlemi” ile “öğrenme amacı” arasındaki uzlaşmayı öğrencinin kendisi sağlar. Öğrenci yararlandığı ölçüde katkıda bulunmalı ve bağımsız bir yolla öğrenmelidir. ”

“Öğretmenin görevi: İletişimsel yaklaşımda öğretmenin üç ayrı görevinden söz edilebilir, 1) sınıftaki tüm öğrenciler arasında, öğrencilerle türlü etkinlikler ve metinler arasında iletişim işlemini kolaylaştırmak, 2) öğrenme-öğretme grubuna bağımsız bir üye olarak katılmak , 3) Araştırmacı ve öğrenci. ”

3.5.3. Dil Becerileri

Gür “Artık hem Amerikalı hem de İngiliz dilbilimciler onu (a) iletişimsel yeterliliği dil öğretiminin hedefi yapmak ve (b) dil ve iletişimin birbirine olan bağımlılığını sağlayan dört dil becerisinin öğretimi için yollar geliştirmek amaçları taşıyan bir yaklaşım (bir yöntem değil) olarak görmektedirler” (Gür, 1995: 42- 48). Tümcesiyle iletişimsel yaklaşımın iletişime ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

* alıntı yapılan yapıtta altı çizilidir.

Demirel, “İletişimci yaklaşımı savunan eğitim uzmanları akıcı dil hakimiyetinin kazandırılması görüşünde olup doğruluğun bunun doğal bir sonucu olacağı kanısındadırlar (Demirel, 2003: 43)”. Diyerek iletişimsel yaklaşımın dilin kullanımında akıcılığa verdiği önemi vurgulamaktadırlar. Sağlıklı bir iletişimde konuşma belirli bir akıcılığa sahip olmalıdır. Bu iki taraf içinde dikkatin toplanması ve konuşulan konuya odaklanmayı kolaylaştırmaktadır. Özellikle bir topluluğa yapılan konuşmada akıcılık konu kadar önemli bir yere sahiptir.

Demircan *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri* adlı kitabında Halliday’ın anadilini öğrenen bir çocuk için dilin yerine getirdiği işlevlerini şöyle sıralar ve yabancı dil öğrenen bir öğrencinin de dil öğretiminde belirlenen bu işlevlere uygun olarak söze dökülmesinin yeterli olacağını belirtir:

- 1- Araç işlevi: Bir şey almak için dilin kullanılması.
- 2- Düzenleme işlevi: Başkalarının düşüncelerini etkilemek için dilin kullanılması.
- 3- Etkileşim işlevi: Başkalarıyla etkileşimde bulunmak için dilin kullanılması.
- 4- Bireysel işlev: Kişisel duygu ve düşüncelerini anlatmak için dilin kullanılması.
- 5- Anlayıp çözme işlevi: Bireysel öğrenme ve keşfetmek için dili kullanma
- 6- Düşleme işlevi: düşsel bir dünya yaratmak için dilin kullanılması
- 7- Anlatım işlevi: Bilgi alış-verişi için dilin kullanılması (Demircan, 1990: 250)

3. 5. 4. Kullanılan Malzeme Ve Teknikler

Tahsin Aktaş “Yabancı Dil Öğretiminde İletişimsel Yeti” adlı makalesinde iletişimsel dil öğretimi yaklaşımında video ve bilgisayar gibi çağın gelişen teknolojisinin ürünlerinin kullanılmasının dil öğretimindeki önemine değinmiştir. Aktaş video ve bilgisayar gibi teknolojik ürünlerin yabancı dil öğrenen bireye katkılarını şu sözlerle dile getirmektedir: “Söz konusu materyallerle yaratılan bu görsel ve işitsel ortam öğrencinin öğrenmeye çalıştığı dili yalnızca yapısal bir birim olarak değil, aynı zamanda sosyo-kültürel bir olgu olarak da görmesini sağlayacaktır” (Aktaş2003 : 52)

Demirel, “Öğretilecek materyal de bu doğrultuda öğrencinin daha önce edindiği bilgilerle bağdaştırabileceği ve dolayısıyla zihinsel bir süreç içine (Anlama-Kavrama-Yorumlama aşamaları)girebileceği nitelikte olmalıdır.”(Demirel, 2003: 44)

Demircan iletişimsel yaklaşımın öğretim malzemeleriyle ilgi şu bilgileri vermektedir: “İletişimsel dil öğretiminde çok değişik araç-gereçler kullanılır. Bunlar metne-dayalı, göreve-yalı, nesnelere-dayalı, araç-gereçler diye ayrılabilirler. Metne-dayalı araç-gereçler iletişimsel dil öğretimini yönlendirmek ve desteklemek için türlü biçimlerde üretilmiş kitaplardır. ” Demircan metnin devamında iletişimsel yaklaşımla yabancı dil öğretimi yapan bir öğretmenin kullanabileceği malzemeleri şöyle sıralamaktadır: “iletişimsel öğretimi desteklemek üzere göreve dayalı alıştırmalar için alıştırma kitapları, ipucu kartları, etkinlik kartları, ikili-iletişim alıştırma malzemesi, öğrenci etkileşim uygulaması kitapçıkları, oyma parçalı bilmeceler kullanılır. Bu etkinliklerde işaretler, dergiler, ilan, gazete, harita, resim, simge, grafik, plan ve türlü nesnelerden yararlanılır” (Demircan, 1990: 261).

3. 5. 5. Eleştirel Bakış

Demircan, iletişimsel yaklaşımın daha etkili kullanılabilmesi ve eksiklerin giderilmesi için alınması gereken önlemleri şöyle dile getirmiştir: “Bu yaklaşımla başarılı öğretim yapılabilmesi için öğretmen yetiştirme, malzeme geliştirme, sınav değerlendirme ile ilgili önemli sorunların çözümlenmesi gerekmektedir” (Demircan, 1990: 261).

3. 6. Dilbilgisi Nedir?

Dilbilgisi tanımı dil üzerinde araştırma ve çalışma yürüten bir çok araştırmacı ve dilbilimci tarafından yapılmıştır. Biz burada kısıtlı sayıda tanıma yer verebileceğiz.

“Dillerin doğuş, gelişme, yapılış özellikleri... gibi türlü niteliklerini konu edinen; doğru, düzgün kullanım yollarını gösteren bilgilerin tümüdür” (Gencan, 2001: 28).

“Eski yunanlılar ve Eski Hititlilerden beri insanlar doğru yazıp okumak amacı ile dillerin bağlı olduğu kuralları tespit etmeye çalışmışlardır. Bu kuralların meydana getirdiği bilgi koluna *gramer*, *dilbilgisi* (grammaire) denmiştir” (Banguoğlu, 2004: 18).

“Hiçbir millet, çocuklarının yalnız çevrede öğrendiği pratik dil ile yetinmez. Her millet onları ayrıca okullarında kendi milli dilinin yapısını belleten bir dil bilgisi öğretiminden geçirir” (Ergin, 1998: 12).

“Dilbilgisi, genel anlamıyla, öğrenim kurumlarının çeşitli aşamalarında, dilin seslerini, sözcük yapılarını, sözcük anlamlarını, sözcük kökenlerini, tümce kuruluşlarını ve bütün bunlarla ilgili kuralları inceleyen bilgi dalıdır” (Eker, 2005: 27).

“Dilbilgisi müfredat içinde, sınıf içi alıştırmalarının temelinde ve “buradaki kural nedir?” sorusunun ardında yatan en belirgin olgudur” (Aktaran Hacıömeroğlu, 2007: 20).

Bu tanım ve tanımlamalardan yola çıkarak bir dilin yapısal özelliklerini ve kurallarını belirleyen bilgiler bütününe dilbilgisi denildiğini belirtebiliriz.

3. 6. 1. Dilbilgisi Öğretimi

Dil öğretimi dediğimiz şey de dilin kurallarının ve yapısal özelliklerinin öğretilmesi anlamına gelmektedir. Dili, “Dil, toplumsal bir olgudur ve iletişim amacıyla vardır” (Günay, 2004: 10). Diye tanımlarsak dilbilgisi aslında bir dili konuşma kuralları olarak da değerlendirebiliriz.

Diğer yandan ne kadar dil kuramı varsa o kadar dilbilgisi öğretimi bulunmaktadır. Dilbilgisi öğretiminde iki yaklaşımdan bahsedilebilir : Kuralcı dilbilgisi ve Betimleyici dilbilgisi yaklaşımı. Betimleyici dilbilgisine göre bireylerin dil üzerinde belli bir bilgisi vardır ve bireyler arasında farklılıklar olabilir ancak temel kurallar değişmez. Böylece dilbilgisi iletişimi olanaklı kılmaya yarayan bir araç işlevini görür. Kuralcı dilbilgisinde ise kuralları bilmek amaçtır. kuralları tanımlar ve bu kurallara göre konuşulmasını buyurur. Buyurucudur. Oysa dil iletişimi kurallarla sınırlanmayacak kadar karmaşık bir süreçtir. Diğer yandan, bir dil olguları bir de söylem olguları vardır (Charaudeau,1999 : 15). Dil olguları ve kuralları ile söylem olguları ve kuralları bazen örtüşmeyebilir. Diğer bir deyişle, doğru bir dilbilgisi öğretimi, dilbilgisi ve iletişim arasında bağ kurabilen bağlama ve anlama öncelik veren bir öğretim biçimidir. Bunu da **biçim, anlam, ve işlev** üçlüsüne oturtan bir model olarak tanımlamak mümkündür. Bir sözcüğün nasıl sesletildiği nasıl yazılması gerektiği biçimi, Anlam, dildeki yapıların ne anlama geldiğini, işlev ise

dilbilgisel yapıların hangi bağlamlarda ne anlama geldiğini ortaya koyar. Bu nedenle, birçok dil kuramı ve birçok dilbilimci bugün dilbilgisi öğretiminde sadece düzanlam/yananlam, anlam/anamlama, anlam/anlam etkisi gibi ulamlar üzerinde durulması gerektiğine inanmaktadır.

Günümüze kadar yüzlerce yabancı dil öğretim yöntemi geliştirilmiştir. Bir çok yabancı dil öğretimi kendisinden bir önceki yabancı dil öğretim yönteminden etkilenmekte ve kendisinden bir önceki yöntemin eksikliklerini tamamlama amacını güdmektedir. Biz çalışmamızda yabancı dil öğretim yöntemleri içinde iletişime öncelik veren yöntemleri ele aldık ve açıkladık. Belli başlı dil öğretim yöntemlerini şöyle sıralayabiliriz:

Dilbilgisi- Çeviri Yöntemi (Grammar-Translation Method), öğrencinin anadili aracılığı ile amaç dilin öğretimi esas alınmaktadır. Dilbilgisi- çeviri yönteminde “ilk önce öğrencilere okutulan pasajlardaki gramer kalıpları öğretilir. Dilin kurallarını öğretmek esastır”(Demirel, 2003: 30). Dilbilgisi-çeviri yönteminde “Karışık zor gramer kalıpları çok ayrıntılı ve uzun açıklamaları verilir. Çünkü dilin öğrenilmesi daha çok dilin belirlenmiş düzenli cümle kalıplarının, yani gramerin öğrenilmesi ile olasıdır”(Demirel, 2003: 31) düşüncesi ön plandadır.

Dilbilgisi- çeviri yöntemi “ biçimbilgisi ve sözdizimi kurallarını içermekte, sesletim öğretimi yapılmıyorsa da başlangıçta sesletim kuralları bir özet olarak verilebilmektedir” (Demircan, 1990: 150).

Dilbilgisi-çeviri yönteminin dilbilgisi öğretimine yaklaşımı “Dilbilgisi tüm dengeliye göre öğretilir- yani, önce dilbilgisi kuralları sunulup incelenir, sonra tercüme yolu ile alıştırmaları yapılır. Çoğu Dilbilgisi-Tercüme kitabında, kitap boyunca dilbilgisi konularının sıralanmasına dayanan bir program izlenmekteydi ve dilbilgisini organize ve sistematik bir yoldan öğretme çabası vardı” (Gür, 1995: 29). biçimindedir.

Doğal yöntem, öğrencilerin amaç dili, anadillerini öğrendikleri gibi doğal bir ortamda öğrenmeleri gerektiğini savunan Doğal Yöntem, “Dilbilgisi öğretimine tümevarıma dayalı bir yaklaşım”(Gür, 1995: 30). benimsendiği belirtilmektedir.

Demirel *yabancı dil öğretim yöntemleri* isimli kitabında doğal yöntemin tanımını yaparken aslında doğal yöntemin dil öğretiminde dilbilgisi öğretimine yaklaşımını da ortaya koymuştur: “... dilbilgisi açıklaması yapmaksızın anlaşılabilir ölçüde yalın bir cümle dizisiyle gerçekleştirmek biçiminde tanımlanabilir. ” Öğrencinin amaç dilin bilgisine amaç dili kullanarak varabileceğini yani amaç dilli kullanırken amaç dilin akışının kavrandığını ve bu akışın dilin dilbilgisi yapısını öğrencilere kavratmış bir yöntemdir.

“Dilbilgisine öncelik verilmez, çünkü yalnızca yapısal ilişkilerle bir ileti düzenlemek olanaksızdır” (Demircan, 1990: 240) sözleriyle yine doğal yöntemin dilbilgisinin öğretimine öncelik vermediğini göstermektedir.

İşitsel-Dilsel yöntemin dilbilgisi öğretimine bakış açısı, “Dil üzerine bilgi vermek yerine “dil kendisi öğretilmelidir”. Çünkü anadilini öğrenen çocuk dilbilgisi bilmez, konuşurken yapıların seçimini düşünmeden ve bilinçsizce yapar. ” (Demircan, 1990: 184) sözleriyle belirtilebilir. Aynı zamanda İşitsel-dilsel yöntemi savunan dilbilimciler dilbilgisi öğretiminin dil öğretiminde bir araç olduğunu ama amaç olmadığını savunmaktadırlar. Dil öğrenilirken dilin daha doğru kullanımı için dilbilgisine ihtiyaç duyulmaktadır.

İletişimci yaklaşımın dil öğretiminde dilbilgisi öğretimine bakışına değinen Demircan şu ifadeleri kullanmaktadır: “İncelemeler sonunda, bir dili konuşanların yürüyen birer dilbilgisi olmadıkları gibi, tümce üretebilme becerisinin de iletişim için gerekli olan biricik yetenek sayılamayacağı anlaşılmıştır” (Demircan, 1990: 249).

Demirel *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri* kitabında iletişimsel yaklaşımın dilbilgisi öğretimine değinirken “Sözcükler ve cümleler, kavramların iletilmesi için birer araçtır. Diğer bir deyişle, dilin yüzeysel yapısı yani gramer kurallarından çok, dilin alt yapısı yani konuşmada kullanılan kavramların öğrenilmesi ve kullanılması önemlidir” ifadelerini kullanır.

IV BÖLÜM

İSTEK VE EMİR KİPİ

4. 1. Kip ve kiplik

Kip ve kiplik ulamları kavramları üzerinde dilbilimciler ve Türkçe dilbilgisi araştırmacılarının farklı görüşler öne sürmektedirler. Türkçeye geleneksel dilbilgisi kuram ve ilkelerine göre yaklaşan dilcilerin görüşlerini incelediğimiz zaman, kipliğin çoğunlukla, zaman olgusuyla birlikte değerlendirdiği görülmektedir. Bu konudaki karışıklık ve tutarsızlık dil öğretim kitaplarına da yansımaktadır. Korkmaz'a göre (Korkmaz, 2003: 567), batı dillerine Latince modus teriminden aktarılmış olan ve Türkçede “biçim, kalıp” anlamlarına gelen kip için, dilbilgisi kitaplarında verilen tanımların ve açıklamaların oldukça karmaşık ve belirsizdir. Bu karmaşıklık, genellikle kip olgusuyla, zaman olgusunu bir arada düşünüp iki olguyu tek bir kavrammış gibi açıklamaktan kaynaklanır. Buna karşın, kipi zaman olgusu dışında düşünüp eylemin gösterdiği sürecin, eylemi gerçekleştiren kişinin hangi ruh durumunda olduğunu dikkate alarak değerlendiren araştırmacılar (Çakır, 1992; Aksan, 1995; Uzun, 1998; Palmer, 2001) da bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar ise kipi, eylemdeki zaman ve kişi bileşenlerinden oluşan bir bütün olarak düşünmektedir.

Dizdaroğlu (1963: 8) kipi, ”fiillerin, eylemleri, oluşları, durumlar zamanla ilgili olarak anlatırken girdikleri biçim” diye tanımlar ve fiillerin bir kısımların eylemlerin yapıldığını yapılacağını, yapılmakta olduğunu haber verir; bir kısmı ise eylemin yapılması ile ilgili bir dileği, isteği belirtir, diye açıklamaktadır. Bu, geleneksel dilbilgisinde fazlasıyla kabul görmüş “bildirme” ve “dilek” kipleri kategorisini de oluşturur. Dizdaroğlu’nun yaptığı bu tanım aynı zamanda çeşitli soruları ve bu sorulara bağlı olarak gelişen çelişkileri de doğurmaktadır. kip, eylemlerin bir kişi kavramıyla beraber bir bildirme ve dileğe bağlı olan biçimiye, o halde zaman nedir? kişi nedir? Ya da zaman ve kişi ekleri niye vardır? Aksan’a (1980; 103) göre kip, eylemin bildirdiği devinimini oluşun,

kılınışın konuşan açısından ne tarzda ve ne yolla yansıtıldığıdır; bir bakıma ruh durumunun yansıtıcısıdır.

Gelenekçilerden ayrı olarak Uzun da (1998: 109) kipi konuşucunun tümcedeki önermeyi sunuş biçimi, bu önerme karşısındaki kişisel tutumu olarak tanımlar. Uzun (1998: 106), Türkçenin geleneksel dilbilgisinde kip kavramına getirilen yaklaşımların tutarsızlığına ve karışıklığına değinir. Uzun’a göre haber bildirme kipleri yalnızca zaman üzerine biçimlenirken, isteme ya da isteklenme kipleri doğrudan kipsel alt türlere ayrılmaktadır. Bu durumun sorgulanması gereken bir belirleme olduğu, bildirme kiplerini zaman anlamlarıyla adlandırırken (geniş zaman, şimdiki zaman gibi), istek kiplerinin neden zamandan soyut olarak sunulduğudur. Türkçenin geleneksel dilbilgisinde isteme kipleri zamansız mı kullanılmaktadır, sorgulanması gereken bir durumdur. Yine Uzun’a göre (1998: 06) bildirme kipleri zaman anlamları üzerinden anlatılıyorsa bildirme kipini aktaran öge nedir? Uzun’a göre, (1998: 108) kipler, biri kipsel alt türlere ayrılamayan, ama beş ayrı zamana göre farklılaşan, diğeri dört ayrı kipsel türe ayrılan iki kip türünden oluşur. Bunlardan beş ana zaman ekini taşıyan tümceler, her bir zaman ekiyle ayrı ayrı, ayrı kip, geçmiş-dışı bir zamana gönderimde bulunur. Çünkü isteme kipleri geçmişe ait bir istek anlamını yansıtamazlar. Örneğin, “Odadan çık!” ve “ Biz de yemeğe çikalım” tümcelerinde kiplerin gerçekleşme zamanları gelecek zamanda gerçekleşecektir. Birinci tümcede buyrum anlamı taşıyan eylem ile ikinci tümcede isteme anlamı taşıyan eylem, henüz gerçekleşmemiştir. Yani isteme kiplerinde eylemler henüz gerçekleşmemiş olguları bildirmektedir.

Uzun’a göre de (1998: 20), kip ve kiplik ayrı ayrı incelenmesi gereken kavramlardır. Uzun’a göre kip, biçimsel olarak kendine ait olan çekim eklerine sahiptir. Kiplik ise, tümcenin tamamıyla belirlenen, bağlam, dünya bilgisi, sözceleme koşulları gibi etkenlerle açıklanabilen bir kavramdır.

4. 2. İstek Ve Emir Kipi

Emir kipi ile istek kipinin tanımı ve kullanım değerlerine ilişkin sayısız çalışma yapılmıştır. Gerek kullanım değerleri, gerek kullanıldığı bağlama kattığı anlam, gerekse kişi çekimleri dilbilgisi araştırmacıları tarafından tartışma konusu haline gelmiştir.

Emir kipi ile istek kipi arasındaki ayrım ve bu iki kipin bazı durumlarda örtüşmesi ve biçimsel olarak yerine geçebilmesi hemen hemen bütün dillerde tartışma konusu olagelmıştır. Portekizce’de Yunanca’da İspanyolca’da ve Fransızca’da bu iki kipin bazı kişi çekimlerinde kullanım değerlerinin örtüştüğü görülür. Bunun birinci ve en önemli nedeni, bu dillerde biçimsel olarak emir kipinin bütün kişi çekimlerinin olmayışıdır. Örn: Fransızca’da istek kipinin bütün kişileri çekimlenirken, emir kipinin sadece 2. kişileri ve 1. kişi çoğul çekimi vardır. Bu nedenle, Fransızcada istek kipinin üçüncü tekil kişi çekimi kullanımsal ve anlamsal olarak 3. kişilere emir vermek için kullanılır. Örneğin, “qu’il vienne et qu’il travaille ce soir” (gelsin ve bu akşam çalışsın) tümcesi emir anlamındadır ama biçimsel olarak istek kipi ile çekimlenmiştir. Bu İspanyolca’da ve Portekizce’de de böyledir. Bu nedenle, emir anlamsal ve kullanımsal değeri 3. kişi çekimlerinde özellikle bu üç dilde istek kipinin kişi çekimleriyle karşılanır. Bunun da en önemli nedeni, yukarıda da belirttiğimiz gibi istek kiplerinin anlamsal ve edimbilimsel olarak sözceleme koşullarının gelecek zamana yönelik olmasıdır. Diğer bir deyişle, bir tümcedeki emir anlamı da aynen istek gibi gelecek zaman göre sözcelenir.

Diğer yandan, biçimsel olarak yukarıda saydığımız dillerde, Fransızca ve İngilizcede emir kipinin çekimi şimdiki zaman çekimleriyle aynıdır. Örneğin, Fransızca, “tu viens (geliyorsun)”, “viens” (gel); İngilizcede, “you eat” (yiyorsun), “eat” (ye). Türkçede ise, emir kipinin 1. tekil kişi hariç bütün kişi çekimleri bulunmaktadır. 1. kişi çekiminin bulunmamasını da bazı dilciler, kişi kendi kendine emir veremez diye açıklamaktadır. (gel, gelsin, gelelim, gelin (iz), gelsinler).

Türkçe’yi incelediğimizde ise, durumun tamamen farklı olduğunu görmekteyiz. Türkçe’de biçimsel ve anlamsal olarak emir kipinin 3. kişi çekiminin istek kipinin 2. kişi çekiminin yerine geçtiğini görmekteyiz. Diğer bir deyişle, İstek kipinin biçimsel olarak var olan 2. kişi çekimi anlamsal emir kipinin 3. kişi çekimiyle verilmektedir. Örneğin, “gele”, “yiye”, “başlaya” diye çekimlenen gelmek, yemek, başlamak eylemlerinin istek kiplerinin 3. kişi çekimleri günlük dilde emir kipinin 3. kişi çekimleri ile “başlasın”, “yesin”, “gelsin”, diye çekimlenmektedir. Diğer yanda “gelesin”, “yiyeyin”, “başlayasın”, diye çekimlenen aynı eylemlerin 2. kişi çekimleri de bazı sözceleme koşullarına bağlı olarak (ileride göreceğiz), çekimlenmekte, buna karşın yine aynı biçimde bu kişi çekimleri de emir kipinin aynı kişi çekimleriyle karşılanmaktadır.

Türkçede bu iki kipin bazı durumlarda örtüşmesi diğer dillerden daha farklı nedenlere mi dayanmaktadır? Bütün dillerde olduğu gibi bu iki kip neden birbiriyle içiçe geçmiş durumdadır? Türkçede, dilbilgisi araştırmacıları ve dilbilimciler bu konuda farklı görüşler ortaya koymaktadır. Bu nedenle, öncelikle, istek kipinin dilbilgisi araştırmacıları tarafından nasıl ele alındığına, bağlam içinde hangi anlamlarda kullanılabildiğine ve Türkçede bulunan altı kişide çekimlerine bakarak ayrılıkları ve sorunların ele alınış biçimlerini incelemek istiyoruz.

4. 2. 1. İSTEK KİPİ

İstek kipi, sözceleme öznesinin sözcesinde belirttiği eylemin daha sonraki zamanda gerçekleşmesini istediğini anlatmaya yarayan bir dilsel ulamdır. Genel anlamda istek belirtmekle birlikte, korku, kuşku, tahmin gibi duyguları belirtmekte de kullanılır.

“İstek kipi, bu kip, fiile istek niyet, arzu kavramları veren bir tasarlama kipi, yapılan işin istendiğini veya o işe niyet edildiğini gösterir” (Korkmaz, 2003: 648).

“İstek kipleri konuşan kimsenin kılış ve oluş hakkındaki açık eğilimini gösterirler”(Banguoğlu, 2004: 469).

Muharrem Ergin *Üniversiteler için Türk Dili* adlı kitabında İstek Kipini, İstek Eki olarak ele almış ve İstek ekini şöyle tanımlamıştır: “Bu ek, fiilin istek çekimini yapar. Yalnız şekil ekidir. Zaman göstermez. Şekil olarak tasarlama gösterir. Tasarlanan hareketin istendiğini belirtir” (Ergin, 1998: 327). “-E” çekim eki, eylemin istek kipinde çekimlenmesini sağlamaktadır.

İstek kipi Eski Türkçe’de daha sık ve yaygın olarak kullanılmaktaydı. İstek kipinin ilk dönemlerde farklı biçiminin olduğu ve bu kipin değişime uğrayarak günümüzde kullandığımız biçimi “-E” hali-ne geldiğini değişik dilbilgisi araştırmacıları tarafından vurgulanmaktadır.

“Eski Türkçede gelecek zaman kip eki “-ga/-ge” Batı Türkçesinde ek başındaki “-g/-ğ”lerin düşmesiyle günümüzde kullanılan biçimini almaktadır ” (Türkyılmaz, 1999: 96).

Eski Türkçe –gey, -ge ekiyle yapılan gelecek kipinden gelmiş –e fiil gövdesi Eski Osmanlıcada istek anlatımı almış olmakla beraber henüz gelecek ve şimdiki zaman için de kullanılır:

“Yoldaş olalum ikimüz, gel dosta gidelüm gönül” fakat “ Bana sual sordukta, dilüm döne mi Yârap?” gibi (Banguoğlu, 2004: 469-470).

Tahir kahraman, *Çağdaş Türkiye Türkçesi Dilbilgisi* isimli kitabında istek kipinin altı kişi çekimini vermekle birlikte 2. kişi çekimlerinin çok az kullanıldığını, 3.kişi çekimlerinin ise kalıp yapılarda karşımıza çıktığını vurgulamaktadır. “Kolay gele, uğurlar ola” (Kahraman, 1996: 129).

Doç. Dr. Güner Gülsevin *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler (s: 107-110)* adlı kitabında İstek Kipinin eski Anadolu döneminde kullanımına bakıldığında 1. tekil kişi çekiminde “-(y)AvAn/ -(y)AvAm/ -(y)Am/ -(y)AyIn / -(y)AyIm”, 1. çoğul kişi çekimlerinde “-(y)AvUz / -(y)AlUm” biçimbirimlerinin; 2. tekil kişi çekiminde “-(y)AsIn ve 2. çoğul kişi çekiminde “-(y)AsIz” biçimbiriminin ; 3. tekil kişi çekiminde –(y)A ve 3. çoğul kişi çekiminde “-(y)AlAr” biçimbiriminin kullanıldığını vurgular. İstek kipinin çekimi Eski Anadolu Türkçesinde “gelem, gelesin, gele, gelevüz, gelesiz, geleler” biçiminde çekimlenmekteydi (Türkyılmaz, 1999: 96).

Günümüzde de istek kipinin 1. kişilerde nasıl çekileceği konusunda dilciler birleşmemekte farklı düşünceler öne sürmektedir. M. Ergin istek kipinin “-e” olduğunu belirtmektedir. Muharrem Ergin, istek kipi çekimini açıklarken 1. tekil kişi “gelem “ve 1. çoğul kişi “gelek” çekim biçiminde olduğunu fakat bu biçimin günümüzde Doğu Anadolu Bölgemizde kullanıldığını belirtmektedirler. Muharrem Ergin istek kiplerinin 1. tekil ve çoğul kişi çekimlerinin günümüz Türkçesinde olmadığını belirterek çekimi şöyle sıralamaktadır:

1. tekil kişi --
2. tekil kişi olasın
3. tekil kişi ola
1. çoğul kişi --
2. çoğul kişi olasınız
3. çoğul kişi olalar (Ergin, 1998: 327).

Ergin, istek kipinin 1. tekil ve çoğul kişide bazı dilbilgisi araştırmacılarının yaptığı “vereyim- verelim” biçimindeki çekimlerinin doğru bir istek kipi çekimi olmadığını vurgulamaktadır. 1. çoğul kişi çekimindeki “-e ve -lim” eklerinin birbirinden ayrı düşünölemeyeceğini; “-lim” diye bir ekin Türkçede bulunmadığını vurgulayarak şunları ifade eder: “Mevcut bu şahışları da çok nadir kullanılır. Böylece istek çekimi büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Fakat istek ifadesi devam etmektedir ve bu içi daha çok emir ekleri karşılamaktadır. şart şekli de istek maksadıyla kullanılmaktadır. Ağızlarda bütün istek çekimi canlı olarak yaşamaktadır ve şöyledir. ”

1. tekil kişi Geleyim
2. tekil kişi Gelesin
3. tekil. Kişi Gele

1. çoğul kişi Gelek
2. çoğul kişi Gelesiniz
3. çoğul kişi Geleler (Ergin, 1998: 328).

Muharrem Erginin de belirttiği gibi istek kiplerinin 1. şahışları bazı ağızlarda kullanılmakta, fakat günlük iletişimde yer almamaktadır. Bu nedenle yazar yukarıda göröldüğü gibi istek kiplerinde 1. şahışlara yer vermemektedir.

“İbrahim Nemci Dilmen, Tahsin Banguoğlu, Tahir Nejat Gencan, Hikmet Dizdaroğlu, Haydar Ediskun, Kaya Bilgegil, Oya Adalı, Ahmet Topaloğlu gibi dilcilerimiz ise söz konusu şekillerin (-ayım/-eyim ve _alım/ -elim”) istek kipine girmesi gerektiği görüşündedirler. Onlara göre insan kendi kendine emir veremeyeceği için emir kipinin birinci teklik ve çokluk şahışları yoktur”(Ercilasun, 1995: 61).

Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi* (2001: 318) isimli kitabında istek kiplerinin kişi çekimini şu biçimde okuyucuya sunmaktadır:

- 1. tekil kişi Geleyim
- 2. tekil kişi Gelesin
- 3. tekil kişi Gele

- 1. çoğul kişi Gelelim
- 2. çoğul kişi Gelesiniz
- 3. çoğul kişi Geleler

Süer Eker'in yazdığı *Çağdaş Türk Dili* (Eker, 2005: 378) isimli kitapta istek kipinin kişi çekimleri şu biçimde verilmektedir:

- 1. tekil kişi Diyeyim
- 2. tekil kişi Diyesin
- 3. tekil kişi Diye

- 1. çoğul kişi Diyelim
- 2. çoğul kişi Diyesiniz
- 3. çoğul kişi Diyeler

Aslı Göksel ve Celia Kerslake *Turkish* (2002: 361) isimli kitabında İstek Kipini açıklarken istek kipinin sadece 1. tekil ve çoğul kullanımına yer vermiştir.

Sana yardım edeyim. Bu örnekte eyleme istek kipi eki “-e” ve 1. tekil kişi eki “-(y)İm” getirilerek karşıdaki kişiye yardım etme önerisi yapılmaktadır.

Biraz konuşalım. Bu örnekte eyleme istek kipi eki “-e” ve 1. çoğul kişi eki “-lim” getirilerek konuşma isteği karşıdaki kişiye bildirilmektedir. Bu tümcede öneri ve istek birlikte verilmektedir.

Hediyeleri Mehmet'e göster-me-ye-lim. Bu örnekte eylem istek kipinin olumsuz biçiminde çekimlenmiştir. Önce olumsuzluk eki “-mE” sonra istek kipi eki “-E” getirilmiş daha sonra 1. çoğul kişi eki getirilmiştir. Eylem öneri ve istek anlamı içermektedir.

Sana yardım edeyim mi? Bu örnekte istek kipinin olumlu soru çekimine örnek verilmiştir. Eylem istek kipi eki ve 1. tekil kişi eki aldıktan sonra soru edatı “mi?” yardımıyla yardım etme isteğini karşısındaki kişiye teklif etmektedir.

Hediyeleri Mehmet'e göstermeyelim mi? Bu örnekte eylem 1. çoğul kişide olumsuz soru biçimde çekimlenmiştir. Eyleme önce olumsuzluk eki “-mE” daha sonra istek kipi eki “-E” ve 1. çoğul kişi eki “-lim” eklenmiş son olarak da soru edatı “-mİ?” getirilerek eylemin gerçekleştirilmemesinin istekle karışık önerisi yapılmaktadır.

Fatma Türkyılmaz *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri* isimli kitabında Türkiye Türkçesinin istek kipinin kişi çekimlerini şöyle sıralamaktadır:

- 1. tekil kişi
- 2. tekil kişi Gel-e-sin
- 3. tekil kişi Gel-e
- 1. çoğul kişi
- 2. çoğul kişi Gel-e-siniz
- 3. çoğul kişi Gel-e-ler (Türkyılmaz, 1999: 98)

HENGİRMEN, *Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi* kitabında istek kipinin çekimini geleneksel dilbilgisi yaklaşımına uygun olarak çekimleyerek vermekle birlikte; istek kipinin ben ve biz kişisinin çok kullanıldığını, diğer kişi çekimlerinde ise emir kipinin, istek kipinin yerini aldığını belirtmektedir.

Nurettin KOÇ, *Yabancılar İçin Dilbilgisi Öğrenci kitabı* isimli kitabında istek kipinin altı kişi çekimini vermiş ve Mehmet Hengirmen gibi istek kipinin olumlu ve olumsuz soru çekimlerinde 1. tekil ve çoğul kişilerin çekimlenebildiğini belirtmiştir.

Seveyim mi? Sevelim mi?

Ülkemizde Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesinde büyük öneme sahip TÖMER bu alanda uzmanlaşmıştır. Türkiye dışında Türkçenin öğretilmesi için gönderilen öğretmenlere ülkemiz tarafından *HİTİT* kitabı kılavuz kitap olarak verilmektedir. Ankara üniversitesinin öncülüğünde hazırlanan *Hitit Yabancı Dil Olarak Türkçe* öğretim kitabında istek kipinin çekimi şöyle verilmektedir (Hitit, 2002: 41):

Emir Kipi

eylem + emir kipi

ben ... —
 sen ... Ø
 o ... sî'n
 biz ... —
 siz ... İ'n / İ'mî'z
 onlar ... sî'n / İA'î'

	Olumlu	Olumsuz	Olumlu Soru	Olumsuz Soru
Ben	—	—	—	—
Sen	git	gitme	—	—
O	gitsin	gitmesin	gitsin mi?	gitmesin mi?
Biz	—	—	—	—
Siz	gidin / gidiniz	gitmeyin / gitmeyiniz	—	—
Onlar	gitsinler	gitmesinler	gitsinler mi?	gitmesinler mi?

İstek Kipi

eylem + A° + (y) + kişi eki

ben ... İ'm
 sen ... sî'n
 o ... Ø
 biz ... İİ'm
 siz ... sî'mî'z
 onlar ... İA'î'

	Olumlu	Olumsuz	Olumlu Soru	Olumsuz Soru
Ben	gideyim	gitmeyeyim	gideyim mi?	gitmeyeyim mi?
Sen	gidesin	gitmeseyin	gidesin mi?	gitmeseyin mi?
O	gide	gitmeye	gide mi?	gitmeye mi?
Biz	gidelim	gitmeyelim	gidelim mi?	gitmeyelim mi?
Siz	gidesiniz	gitmeseyiniz	gidesiniz mi?	gitmeseyiniz mi?
Onlar	gideler	gitmeyeler	gideler mi?	gitmeyeler mi?

İstek kipinde yalnız ben ve biz kişilerini kullanıyoruz.

	Olumlu	Olumsuz	Olumlu Soru	Olumsuz Soru
Ben	gideyim	gitmeyeyim	gideyim mi?	gitmeyeyim mi?
Sen	git	gitme	—	—
O	gitsin	gitmesin	gitsin mi?	gitmesin mi?
Biz	gidelim	gitmeyelim	gidelim mi?	gitmeyelim mi?
Siz	gidin / gidiniz	gitmeyin / gitmeyiniz	—	—
Onlar	gitsinler	gitmesinler	gitsinler mi?	gitmesinler mi?

Olumlu

eylem + emir kipi
eylem + istek kipi

Örnek:

1. Bu akşam birlikte sinemaya gidelim.
2. Sınavda kurşun kalem kullanın.

Örnekteki gibi tamamlayın.

1. Bu çalışmada ben de size yardım et.....
2. Burcu'ya söyle, ödevini hemen bitir.....
3. Çok yorılduk, hadi biraz dinlen.....
4. Şu kalemi bana ver.....
5. Çok konuştunuz, artık sus.....
6. Hafta sonu, hep beraber pikniğe git.....

Aynı kitapta istek kipinin sadece 1. kişi çekimlerinin kullanıldığı uyarı başlığı altında belirtilmektedir. Yukarıdaki tablonun bir metin içinde verilmediğini görüyoruz. Daha doğrusu verilen dil kurallarının günlük söyleminde gerçekleşmediğini ve sadece dilbilgisi kuralları olarak kaldığını görmekteyiz. Çünkü soru, olumsuz eylem çekimleri ile yapılmış tümceler de kendi içlerinde düz tümceden farklı olarak anlambilimsel ve edimbilimsel olarak başka bir kiplik ve görünüşe sahiptirler. Örneğin: “sanıyorum ki babam gelecek” tümcesi ile “sanmıyorum ki babam gelsin” tümcesi arasındaki ayrım sadece olumluluk ve olumsuzluk ayrımı değildir: birincisinde tümcenin anlambilimsel değeri bir varsayımı; ikincisinde ise bir kuşku belirtir. Gerek İspanyolcada gerekse Fransızcada anlamsal olarak kuşku bildiren sözceler genellikle istek kipiyle verilmektedir. Çünkü gerek Fransızca’da gerek İspanyolca’da ve Türkçede bu iki kip bildirme kipinin (fr. Indicatif) karşıtı olarak verilmekte ve bunlara konuşan kişinin konuştuğu şeyle ilgili olarak kuşku, istek, arzu bildirdiği ya da gerçekleşmesinden emin olmadığı durumlar için kullandığı tasarlama anlamı ile karşılanmaktadır. Buradan da anlaşılmaktadır ki biçimsel olarak emir yapısıyla verilen sözcenin anlamsal değeri istek kipidir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretim kitapları Hitit ve yabancılar için Türkçe dilbilgisi kitaplarına göre istek ve emir kipinin kullanım değerleri konusunda bir değişiklik bulunmakta, birinci kitapta yani Hittit’te bu iki kipin hangi kişi çekimlerinin birbirinin yerine geçtiği belirtilmekte. Nurettin Koç’un “Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi Öğrenci Kitabı(Koç, 1994), ” kitabında ise sadece 1. kişi çekimlerinin olduğu vurgulanmıştır.

Haydar Ediskun, *Sesbilgisi, Biçimbilgisi, Cümlebilgisi, Türk Dilbilgisi* isimli kitabında istek kiplerinin altı kişide çekimlerini vermiş ve olumlu ve olumsuz soru çekimlerini altı kişide vermiştir.

1. tekil kişi	Göreyim	göreyim mi?	Görmeyeyim mi?
2. tekil kişi	Göresin	göresin mi?	Görmeyesin mi?
3. tekil kişi	Göre	göre mi?	Görmeye mi?
1. çoğul kişi	Görelim	görelim mi?	Görmeyelim mi?
2. çoğul kişi	Göresiniz	göresiniz mi?	Görmeyesiniz mi?
3. çoğul kişi	Göreler	göreler mi?	Görmeyeler mi?

Ediskun kitabında M. Ergin'in öne sürdüğü gibi halk dilinde hala yaşamakta olan istek kipinin “gelem” ve “gelek” biçimlerinin ağızlarda yaşadığını da bildirmektedir. Ayrıca 3. şahıs istek kipinin kalıplaşmış biçimlerde kullanıldığını da ifade etmektedir. Ayrıca eski Türkçede kullanılan istek kipi çekimlerinden örnekler sunar:

“Ahirinde çün terazu asıla
Değmesi bir dürlü nakd ile **gele**
Can meta'ınıñ azın çok **sayalar**
Ten kumaşın kamu hiçe **sayalar** (Gülşehri)”

“Ümmet isen ahlâkını tut
Ta ki ümmetlik **bula** senden sübut” (süleymen Çelebi- Mevlid) (Türkyılmaz: 98)

“Ere varan kız **kalka** kol saluban **oynaya** men kopuz **çalam**. ” Dede Korkut

“Du'a eyleñ, Allahu ta'ala bana da bir kız **vere**” Dede Korkut

“Neçe bir yat-a sen gafletde?” (Ahmet Fakih-Çarhname)

Bugün okuduğumuz birçok halk edebiyatı ürünlerinde istek kipinin kullanıldığı görülmektedir. Halk konuşmaları, halk ağzı, aşıklara ait sözler içeren roman, hikaye ve şiirlerde kaşımıza istek kipi çekimleri çıkmaktadır.

“Sana elbiseler alırdım; saçlarına **takasın** diye çiçekler toplardım” (Emine Işımsu-Çiçekler büyür).

“Ey Tuna! Ey Tuna; susuzların var
Suyundan **içem** de **kanam**! Der ağlar. ” (Yavuz Bülent Bakiler-Üsküp'ten Kosava'ya, 25)
(Türkyılmaz,1999: 99)

4. 2. 1. 1. İstek Kipinin Farklı Bağlamlardaki İşlevleri

Fatma Türkyılmaz da *Tasarlama kiplerinin İşlevleri* isimli kitabında geleneksel dilbilimcilerden farklı bir yaklaşımla istek kipinin kullanımsal değerlerini bağlamdan yola

çıkarak açıklamaya çalışmış ve bağlamla birlikte istek kipinin farklı anlamlar yüklendiğini belirtmiştir. Aynı biçimde emir kipinin de bazı bağlamlardaki kullanımlarının istek bildiren anlamsal değerler taşıdığını belirtmektedir. Türkyılmaz'ın İstek kipinin kullanım değerlerini ayrıntılı olarak ele almaktadır. Biz de çalışmamızda İstek kipinin farklı bağlam ve kullanımlarda kazandığı anlamları sekiz başlık altında ele aldık.

4. 2. 1. 1. 1. İstek Anlamlı Olarak

İstek kipinin kullanıldığı tümceye eylemin gerçekleştirilmesi ya da yapılmasının istendiği anlamını verdiğini görmüştük. İstek kipinin tümcede gerçek işleviyle kullanıldığı yani tümceye istek anlamı kattığı durumları şu örneklerle ifade etmektedir.

“Ömür ne ki ince hesabını **yapasın**
Ölüm ne ki gizli gizli hep yasını **tutasın**
Sevgiyi gönüllere ek ki ışığın göklerde parıldasın
Ölünce öyle **ölesin** istiyorum. ” (Türkyılmaz: 99)

“Elinden gele **başara**, kötünün yüzü **yaşara**. ” (Atasözleri ve deyimler, 110)

“Ben üzüm **alalım**, diyorum. (Mevlana, 2003: 46)

Örneklerde de istek kipi “-E” nin tümcelere eylemin yapılmasının istendiği anlamını verdiğini görmekteyiz.

4. 2. 1. 1. 2. Emir

İstek kipi ile Emir kipi arasındaki anlamsal yakınlık ve bundan kaynaklanan biçimsel ve dilbilgisel sorunlar uzun zamandan beri dilcileri ilgilendirmiştir. Birçok dilbilgisi araştırmacısı istek kipinin emir kipi ile anlamsal bir bağ oluşturduğunu ve hatta emir anlamı ile istek anlamının birbirinden ayıramayacağını dile getirmektedir. Her emir anlamlı tümcede istek anlamının doğrudan ya da dolaylı olarak var olduğunu vurgulayan dilbilgisi araştırmacıları kipler arasındaki bu anlam kaymasının nedeni olarak zamanla kiplerin kullanım değerlerini yitirdiklerini ve bu nedenle de birbirlerinin işlevini yüklediklerini belirtmektedirler.

“Git sor **bakalım**, kervan nereye gidiyormuş (Mevlana, 2005 :79)”

Türkyılmaz istek kipinin tümceye emir anlamı kattığı durumları kitabında şu örnekle göstermektedir.

“Doğru söylüyorsan, haydi düş önüme de oraya gidelim ve onun cezasını **verelim**. (Hancıoğlu, 2003: 4)

Bu edebi metinlerden alınmış örneklerde istek kipinin kullanıldığı bağlam ve kullanıldığı tümcede yer alan diğer sözcüklerle birlikte sözü söyleyen kişinin karşısındaki kişiye istek kipini kullanarak emir verdiğini görmekteyiz.

4. 2. 1. 1. 3. Gereklilik

İstek kipinin kullanıldığı tümceye kattığı diğer bir anlamın da gereklilik anlamı olduğunu ifade eden Türkyılmaz bu düşüncesini şu örneklerle desteklemektedir.

“-Vurmasına vuracağım da Deli Çuvak! Durumu önceden **bilesin** diye düşündüm” (Alper Aksoy Kutlu Töre: 9)

“Patlayıcı madde bulundurmak, gizli belgeler, halkı isyana teşvik, hükümete karşı tahrik filan suçlamalarını bir yana **koyalım**. (Akşam gazetesi, Mehveş evin, 2008:10)”

Bu örneklerde istek kipinin toplumsal kuralların yerine getirilmesi gerekliliğini ortaya koyduğu durumlarda kullanıldığı dikkatimizi çekmektedir.

4. 2. 1. 1. 4. Beddua

İstek kipinin tümceye beddua anlamı kattığını ifade eden Türkyılmaz edebi metinlerde bulduğu şu örnekleri sıralamaktadır.

“Zilha –Hay Allah seni kahretsin. Şuradan şuraya gidemez ol. Başına Sinekli’ni bütün gayaları insin de altında **can veresin** e mi?”(Haldun Taner -Keşanlı Ali Destanı: 62)

“...Kör olasın , ateşlere **gelesin**” (halk deyişleri)

Bu örneklerle de istek kipinin özellikle Anadolu insanının kullandığı beddua anlamı tümcelerde kullanıldığı dikkatimizi çekmektedir.

4. 2. 1. 1. 5 Tahmin

İstek kipinin kullanıldığı tümceye kattığı bir diğer anlamı tahmin anlamı olarak ifade eden Türkyılmaz düşüncesini şu örnekle belirtmektedir.

“Onun söylediğine göre, cenab-ı Hak yeryüzünde ne kadar ağaç ve çiçek yaratmış ise, mermer ustası bunları bir bir o minbere işlemiş. İslâm diyarında buna benzer bir minber yoğımış “meğer ki Bursa’daki Ulu Cami’in minberi **ola**” diyor. ”(Türkyılmaz, 1999: 102)

Bu örnekte “ola” sözcüğü tümcedeki diğer sözcüklerin ve kullanıldığı bağlamın yardımı ile “olsa gerek” ya da “olabilir” gibi anlam taşımaktadır.

4. 2. 1. 1. 6. İstek Kipinin “Gelecek Zaman” İşlevi

Türkçede kipler çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılabilir. Türkçe de biz bu duruma kipte anlam kayması ya da kipte zaman kayması adını vermekteyiz. İstek kipi de kimi kullanıldığı tümcelerde birlikte kullanıldığı diğer sözcüklerin de yardımıyla “Gelecek Zaman” anlamını kullanıldığı tümceye vermektedir.

Türkyılmaz istek kipinin gelecek zamanı işlevinde kullanıldığı tümcelere örnek olarak şu tümceleri vermektedir:

“Ömür ne ki ince ince hesabını **yapasın**

Ölüm ne ki gizli gizli hep yasını **tutasın**

Sevgiyi gönüllerle ek ki ışığın göklerde parıldasın

Ölünce öyle ölesin istiyorum” (Türkyılmaz, 1999:

“Ağır git ki yol **alasın**” (Eren& Turan, 1998 :18).

“Dilim seni dilim dilim dileyim başıma geleni senden **bileyim**.” (Eren& Turan, 1998 :47)

Bu örnek tümcelerde kullanılan istek kipinin yerine gelecek zaman kipi olan “-EcEK” kipinin kullanılması durumunda tümcelerde herhangi bir değişimin olmadı dikkatleri çekmektedir. İstek kipinin yerine gelecek zaman kipinin kullanılması ve anlamsal bir değişimin olmaması İstek kipinin gelecek zaman kipinin yerine kullanıldığını göstermektedir. “

4. 2. 1. 1. 7. İstek Kipinin Şimdiki Zaman İşlevi

İstek kipi, tanımı gereği sözcemele anından daha sonraki eylemleri düşünceleri duyguları ifade etmek için kullanılır. Bu nedenle zamansal işlevi olmaması gerekirken, bağlamsal, anlamsal ve işlevsel olarak şimdiki zaman işlevini yukarıda sözünü ettiğimiz işlevlerden gerek edimsel gerekse dilsel açılardan daha fazla yerine getirmektedir. Bu işlev sözcemenin ve eylemin aynı kişi tarafından yapıldığını gösteren istek kipinin birinci kişilerinde görülür.

Bende **geleyim**.

Bizde **alalım**

İstek kipinin şimdiki zaman işlevinde kullanıldığı tümcelere örnek olarak şu tümceyi Türkyılmaz’ın kitabında rastlamaktayız:

“Arslan bey, aklını başına al, yanlış yoldasın! Toy değilsin ki, şüpheye **düşesin**. Koca adamsın. (Türkyılmaz, 1999: 102)

4. 2. 1. 1. 8 Tehdit İle Ahdetme

İstek kipi kullanıldığı bazı tümcelere tehdit ile ahdetme anlamını verebilmektedir. Tehdit ile ahdetme anlamını şu tümceler aracılığı ile açıklayabiliriz.

“Böyle yazacağım Eminofa, dilerim yine benim elime **düşesin**. O zaman görürsün. ”
(Emine Işinsu- Çiçekler Büyür: 357)

“Dilim seni dilim dilim dileyim başıma geleni senden **bileyim**” (Eren& Turan, 1998 :47).

Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi istek kipi bağlam içinde farklı anlamlar ifade etmektedir. Bu anlam farklılığının birinci nedeni sözdizimseldir. Diğer bir deyişle, istek kipinin yer aldığı tümcede kendisinden önce ya da sonra kullanılan sözcüklerin kullanım değeri bu ayrımı yaratmaktadır. İkinci nedeni ise bağlamsaldır. Yani tümcenin üretim koşullarına bağlı olarak istek kipinin aldığı işlevlerden kaynaklanmaktadır.

Günümüzde istek kipi çok sık ve yaygın kullanılırsa da birçok popüler şarkı sözünde de istek kipine rastlayabilmekteyiz.

“Nerelere gideyim
Sen yanımda olmayınca
Gecelerim uzun oluyor
Sabahlarımda sen olmayınca
Ah **olaydın** yar **olaydın** öpüp de sarsaydın” (Keremcem)

Gel bana gel gel benim **olasın**
Telli duvaklı gelin **olasın**
(Aydın)

4. 2. 3. İstek Kipi Ve “Diye” Sözcüğünün Kullanımı

İstek kipinin 2. kişi çekimlerinde biçimsel olarak var olan ve üretilen biçimde kullanıldığı durumlarda bulunmaktadır. Ancak bu kullanım başka bir sözcüğün kullanılmasını önkoşul saymaktadır. Bu da genellikle amaç ve istek bildiren “diye” sözcüğüdür. Örneği okuyasın diye çok çaba harcadım”. Diğer bir deyişle istek kipinin 2. kişi çekiminin biçimsel olarak kitaplarda önerilen biçimde kullanılması ancak yan tümceye “diye” sözcüğünün eklenmesiyle olanaklıdır. Buna karşın aynı kullanım değerinin olumsuz

biçiminde yine emir kipinin 3. kişi çekimiyle örtüştüğü görülmektedir. Örenğin, “rahatsız olmayasın diye televizyonu kapattım. ”.

Sana elbiseler alırdım; saçlarına **takasın** diye çiçekler toplardım (Türkyılmaz, 1999: 99).

“Ben seni ellerin **olasın** diye mi sevdim?”

Tümcesinde “diye” yanıtı bilinen bir gerçeğin yinelenmesi için sorulan bir sorunun daha etkili olması için kullanılmıştır.

Bu tümcede ikinci tekil kişi çekiminde bulunan “tak-“ eyleminin gerçekleşmesinin istendiği ve bu isteğin gerçekleşme biçimi “diye” aracılığı ile açıklanmıştır.

“Ne oluyor be, kız hasta zaten görmüyor musun? Sen bağırasın **diye** mi doğurdum onu ben (Türkyılmaz, 1999: 102).

Yukarıdaki tümcede de diye yardımcı ile istek kipi kızgınlık ve hiddet işlevinde kullanılmıştır.

4. 2. 4. Ara Sonuç

İstek kipinin, Türkçenin eski dönemlerinden günümüze gelinceye kadar kullanım değerlerinde ve istek kipinin ekinde değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler birçok dilbilgisi araştırmacısının farklı yorumuna neden olmuştur. Gerek istek kipinin tümceye kattığı anlam gerekse kişi çekimlerinin kullanılmasında değişik görüşlere sahiptirler. İstek kipinin bağlamda kazandığı anlamlar ve istek kipinden önce ya da sonra kullanılan sözcelerle ortaya konulan değişikliklerin istek kipinin bağımsız olarak kullanımıyla ayrı olduğu görüşündedirler.

Diğer yandan Muharrem Ergin İstek kipinin birinci kişilerinin çekimlerinin günümüzde farklı biçimlerde Orta Anadolu’da kullanıldığını öne sürmektedir. Örneğin “gel-” eylem kökünün istek kipinin birinci tekil kişi çekimi “gelem”; birinci çoğul kişi

çekiminin de “gelek” biçiminde olduğu vurgulanmaktadır. İstek kipinin birinci kişi çekimleri dışında çok yaygın kullanılmadığını belirtilerek istek kipinin ikinci ve üçüncü kişilerdeki çekimine yazınsal metinlerde ya da eski Türkçe döneminde rastlandığını belirtilmektedir. Özellikle yazınsal eserlerde: gazetelerin köşe yazılarında, denemelerde, öykü ya da romanlarda yani samimi dille yazılan eserlerde istek kipinin kullanımlarına da rastlamaktayız.

Sonuç olarak, kip, sözceleyen kişinin sözcesine göre aldığı konumu ve tavrı gösterir. Bu nedenle kip, konusunu açıklamak için tümcelerin sözceleme biçimlerine bakmak gerekir. Diğer bir deyişle, istek ya da emir kipleri her zaman bir anatümceye gereksinim duyar. Yani istek, kuşku, korku, emir gibi anlamsal değerler anatümcede kullandığımız eylemlerin zamanına ve sözceleyen kişinin niyetine göre değişir. Yukarıdaki Türkyılmaz’ın örneklerinde gördüğümüz gibi, yan tümce ile anatümce “diye” bağlacı ile bağlandığında istek kipinin 2. kişi çekimlerinin dilbilgisel olarak kitaplarda verilmiş biçimde kullanıldığını görmekteyiz. Diğer yandan sözceleme kuramına göre her sözcenin bir üst sözceleyeni vardır. Diğer bir deyişle, istek kipinin birinci kişi çekimlerinin kullanıldığı (gel-eyim, gel-elim) tümcelerinde üst sözceleme öznesi olarak mutlaka bir sözceleyen kişi olduğu varsayılır. Yani “(İstiyorum ki) geleyim”, tümcesi ya da “(söylüyorum ki) geleyim” diyen bir üst-sözceleme öznesi söz konusudur. Aynı şekilde “gelsin, gitsin, yapsın” diyen bir sözceleme öznesinin üst sözcelemesinde mutlaka bir sözceleme eylemi bulunmaktadır.

Diğer yandan, bütün dillerde emir, istek kipleri birbirinin yerine geçer. Biçimsel bütün kişi çekimlerinde emir anlamını çekimleyemeyen dillerde kendisine en yakın olan kip çekimlerinden yardım alır. Fransızcada, Portekizcede, Yunancada olduğu gibi. Çünkü anlamsal olarak emir yapısı isteği içerir. Bu nedenle, emir sözcelemesini gerçekleştirmek isteyen sözce öznesi kendisine en yakın olan istek kipinden yararlanır. Buna karşın, Türk dili, bu iki kiplik arasındaki geçişleri biçimsel olarak farklı standart dilbilgisi kurallarına göre vermekte fakat kullanım değeri olarak bu iki yapının 3. kişi çekimlerindeki çakışmayı açıklayamamaktadır.

İstek ve emir kipliği arasındaki ayırım ya da çakışma yazılmış dilbilgisi kitaplarında açıklandığı kadar kolay değildir. Yani, divan şairlerinin yapıtlarında bu ayırım vardır ya da bazı söylem biçimlerinde (roman ya da öykü) bu ayırım vardır ama günlük

dilde yoktur demek basit bir açıklamadan öteye gitmez. O nedenle, bu iki kipin yapılarına bakarken bunları iki ayrı sözceleme yapısı ile açıklamak belki en doğru yöntem olacaktır. Çünkü böyle bir yaklaşım bizi ancak geleneksel dilbilgisi yaklaşımından farklı kılar. Bunun için de, istek ve emir kiplerinin işlevlerine bakarken sözceleme biçimlerini göz önünde bulundurmak yararlı olacaktır. Sonuç olarak istek ve emir kipinin işlevinin anlaşılması için amaç, istek, korku ya da emir bildiren durumlarda tümcelerin yapısını incelemek gerekir.

4. 3. EMİR KİPİ

“Emir ekleri tasarlanan hareketin emirle yapılmasına işaret ederler” (Ergin, 1998: 325).

“Eylemin yapılmasını buyurmak için kullanılır” (Banguoğlu, 2004: 323).

“Emir kipi, tasarlanan hareketin yapılmasını emir şeklinde ifade eden kalıptır” (Türkyılmaz, 1999: 15).

Emir kipini bu tanımlardan yola çıkarak şöyle tanımlayabiliriz: “Eylemin emir yoluyla yapılması gerektiğini gösteren kiptir. ” Emir kipinin kişi çekimleri üzerinde tartışmalar devam etmektedir. Emir kipinin kişi çekiminde 1. kişi çekimlerinin yapıp yapılmayacağı tartışılmaktadır.

Banguoğlu *Türkçenin Grameri* adlı kitabında Emir Kipinin 1. kişi çekimlerinin bulunmadığını şu tümceleriyle ifade etmektedir. “Bu tek kip de tekli ve çoklu 2. ve 3. kişilerden ibarettir. Buyuru eydilen, veya sözü geçene eydenin nazarî olarak kesin eğilimini duyuran bir kip olduğu için 1. kişiye yönelmesi mantıkî sayılmaz. 1. kişiye dönük en kesin eğilim kipi olarak gereklilik kipi kullanılır (çalışmalıyım, çalışmalıyız)”(Banguoğlu, 2004: 475).

Emir kipinin Eski Türkçede kullanımını, Haydar Ediskun, “*Sesbilgisi, Biçimbilgisi, Cümlebilgisi, Türk Dilbilgisi*” isimli kitabında 2. tekil kişinin “-gil, -gil” ekiyle birleşmesiyle oluştuğunu belirtmektedir. Ayrıca “-gil, gil” eklerinin eklendiği fiilin kökünde de kullanılabildiğini şu dizelerle açıklamaktadır:

“Berü (gel)gil , başım bahtı, evim tahtı” Dede Korkut

Ediskun, 3. tekil kişi emir çekiminin Eski Türkçede “-zun, -zün, -sun, -sün” ekleriyle gerçekleştiğini vurgulayarak, 3. tekil kişi ekinin de Osmanlıcanın son döneminde ünlü uyumuna göre “-sIn” biçimine dönüştüğünü belirtmektedir. Ediskun, aynı zamanda 3. çoğul kişi çekiminin “-sünler, -sunlar” ekleriyle sağlanmakta olup Osmanlıcanın son döneminde günümüzde kullandığımız “-sinler” biçimini aldığını da eklemektedir.

Buşı birzün (sadaka versin- uygurika IV. Cilt)

Haşa demem iştiyak **gitsin**

Artsın o safâ fırak **gitsin** (Şeyh Galip)

Ediskun, Eski Türkçede 2. çoğul kişi çekiminin “-ñ” olduğunu belirtir. Osmanlıcanın son döneminde ise günümüzde kullandığımız biçimini aldığı açıklanmaktadır. Örnek vermek gerekirse:

“Kök, Dağ, Deniz dün sarığa senler baruñ (Kök, Dağ, Deniz sizde batıya gidiniz- Oğuz Kağan Destanı)

“Bigler, siz yiñüz, içiñüz” Dede Korkut

Muharrem Ergin *Dilbilgisi* (Ergin, 1998: 327) adlı yapıtında istek kipinde olduğu gibi emir kipinin kişi çekiminde de diğer gramerlerden farklı olarak emir kipinin kişi çekimini şöyle vermektedir:

1. tekil kişi	gör-eyim
2. tekil kişi	gör
3. tekil kişi	gör-sün

1. çoğul kişi	gör-elim
2. çoğul kişi	gör-ün
3. çoğul kişi	gör-sünler

Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, Fatma Türkyılmaz “*Tasarlama Kiplerinin İşlevleri*, ” Süer Eker *Çağdaş Türk Dil*, Tahsin Banguoğlu “*Türkçenin Grameri*”, Mehmet Hengirmen “*Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi*”, Haydar Ediskun, *Sesbilgisi*, *Biçimbilgisi*, *Cümlebilgisi*, *Türk Dilbilgisi* adlı yapıtlarında, kişinin kendi kendine emir veremeyeceği düşüncesinden hareketle emir kipini şöyle çekimlemektedirler:

1. tekil kişi	----
2. tekil kişi	gel
3. tekil kişi	gelsin

1. çoğul kişi	----
2. çoğul kişi	gelin
3. çoğul kişi	gelsinler

Nurettin Koç, *Yabancılar İçin Dilbilgisi Öğrenci kitabı* isimli kitabında emir kipinin 1. kişilerde çekiminin bulunmadığını belirtir. Emir kipinin olumlu ve olumsuz soru çekimlerinde ise sadece 3. kişilerin çekiminin bulunduğunu belirtir.

Olumlu		Olumsuz
1. tekil kişi	----	---
2. tekil kişi	---	---
3. tekil kişi	gelsin mi?	Gelmesin mi?
1. çoğul kişi	----	----
2. çoğul kişi	---	----
3. çoğul kişi	gelsinler mi?	Gelmesinler mi?

Ankara Üniversitesinin öncülüğünde hazırlanılan Hitit (2002: 41) yabancılar için Türkçe öğretim yöntemi kitabında emir kipinin çekimi şöyle belirtilmiştir:

Kişi	olumlu	olumsuz	olumlu soru	olumsuz soru
Ben	--	--	--	--
Sen	git	gitme	--	--
O	gitsin	gitmesin	gitsin mi?	Gitmesin mi?
Biz	--	--	--	--
Siz	gidin	gitmeyin	--	--
Onlar	gitsinler	gitmesinler	gitsinler mi?	Gitmesinler mi?

Asli Göksel ve Celia Kerslake *Turkish* (2005: 360) isimli kitaplarında Türkçede emir kipini açıklarken 2. ve 3. kişi çekimlerinde kullanımına yer vermiştir. 1. kişi çekimine yer verilmeyerek 1. kişi çekiminin kullanılmadığı sezdirilmektedir.

“*Bu para-yı baba-n(ız)-a ver-(in)*” (Bu örnekte emir kipi eki olmadığı için eyleme 2. kişi eki getirilerek “Bu parayı babana ver” ya da “Bu parayı babanıza verin” diyerek karşısındaki kişiye emir verilmektedir.)

“*Lütfen kemerlerinizi bağlayınız*” (Bu örnekte de eyleme 2. çoğul kişi eki getirilerek emir verilmektedir.)

“*Artık bura-ya afiş as-ıl-ma-sın.* ” Bu örnekte eyleme 3. kişi eki getirilerek eylemin emir yolu ile 3. kişi tarafından yapılmaması gerektiği belirtilmektedir. Emir kipinin 3. tekil kişide olumsuz çekimidir.

“*Çocuklar burada kalsın(lar)*” 3. kişi eki eyleme getirilerek eylemin gerçekleştirilmesi emir yolu ile istenmektedir.

Sezai Güneş, *Türk Dili Bilgisi* isimli kitabında Emir kipinin 1. tekil ve çoğul kişilerinin tamamen kalkmadığını belirterek , Muharrem Ergin gibi 1. tekil ve çoğul kişi çekimlerini vermektedir. Emir 1. tekil ve çoğul kişilerin çekiminde istek kipinin “-Eyİm” ve “-Elİm” eklerini kullanmaktadır. Emir kipinin 1. tekil ve çoğul kişilerin çekiminde

“diye” edatı yardımıyla sözü bir başkasına aitmiş gibi kendisine söyleyebileceğini belirtir. Bu düşüncesine örnek olarak da Cahit Sıtkı Tarancı’nın şu dizelerini verir:

Gök masmavi bu sabah
Güzel şeyler **düşünelim** diye
Yemyeşil oluvermiş ağaçlar
Bulutlara hayretinden

Ayrıca Sezai Güneş, 3. tekil ve çoğul kişilerde vurgunun emirde; 2. tekil ve çoğul kişi çekimlerinde fiilde; 1. tekil ve çoğul kişi çekimlerinde ekte olduğunu belirterek 1. ve 3. kişi çekimlerinde emir kipinin istek anlamı kazandığı belirtir. Sezai Güneş, emir kipinin neredeyse 2. tekil ve çoğul kişilere özgü olduğunu belirtmekte ve düşüncelerini kanıtlamak için Yahya Kemal Beyatlı’nın şu dizelerini örnek olarak vermektedir.

“Milyonlarca yıl dönen küre üstünde bir kişi
Yetmiş yılın hikayesi bilsin mi geçmişi?”

Atâ Çatıkkaş “*Türk Dili Klavuzu*” isimli kitabında şahış çekim eklerini

4. 3. 1. Emir Kipinin Bağlama Göre Kullanımsal Değerleri

Birçok kipte olduğu gibi emir kipinde de dönemler arası değişimlerden etkilenecek değişimler meydana gelmiştir. Dönemler içinde farklı anlamlar kazanmış ve farklı kullanım alanları olmuştur. Fatma Türkyılmaz emir kiplerinin Eski Türkiye Türkçesindeki kullanımlarını ve anlamlarını bağlamalarını sıralamıştır. Bizde emir kipinin bağlamdaki anlamlarını beş ana başlıkta inceledik.

4. 3. 1. 1. Emir

Emir kipinin, buyurma yani eylemin emir yoluyla yapılmasının istendiği anlamını verdiği tümceler kastedilmiştir.

*Kanseri yüzde doksan **durdurun*** (Akşam gazetesi, Yılmaz, 2008: 11)

Bu örnekte eylemin gerçekleştirilmesi istenilmekte ve emir yapısıyla ifade edilmektedir.

4. 3. 1. 2. İstek, Temenni

Emir kipinin tümceye kattığı diğer bir anlamda istek ve temenni anlamıdır. Türkyılmaz Emir Kipinin istek ve temenni anlamını şu örnek tümceyle vermektedir.

*Hadi bırak elindekileri de **gel** yemeğini ye.*

Bu örnekte yapı olarak emir olan “bırak, gel” eylemleri aslında sözü söyleyen kişinin dinleyen kişiden isteğini ifade etmektedir.

*Umarız bu davada aklanan birileri **çıksın**. (Mehveş Evin, Akşam gazetesi, 27.07.2008 :10)*

Bu tümcede ise “umarız” sözcесinin de etkisiyle emir yapısındaki “çıksın” eylemi istek anlamında kullanılmıştır.

4. 3. 1. 3. Meydan Okuma

Emir kipinin kullanıldığı tümcedeki sözcüklerle tümceye kattığı anlamlardan biri de meydan okuma anlamıdır. Türkyılmaz emir kipinin tümceye kattığı meydan okuma anlamını şu örnek tümceyle anlatmaktadır.

*Haydi, der gibiydi; bir şey **söyle de canına okuyayım**. (Emine Işinsu-Çiçekler Büyür: 31)*

Günlük yaşamda sık karşılaştığımız bazı emir yapıları da meydan okuma, isyan etme gibi anlamlar içermektedir.

*Hayatımdan çık **git** (Wolf, A.E.,2001:1)*

4. 3. 1. 4. Gereklilik

Emir kipinin tümceye kattığı anlamlardan birinin de gereklilik anlamıdır. Emir kipinin, gereklilik anlamı taşıdığı şu örneği verebiliriz:

Kasımdan on gün evvel ek, on gün sonra ekme

Bu örnekte ekim döneminin kasımdan on gün öncesine kadar sürdüğü fakat on gün sonra ekim yapılamayacağı için ekinin kasımdan on gün önce ekilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

4. 3. 1. 5. Uyarma

Emir kipinin bağlam içinde kullanılabildiği diğer bir anlamda uyarma anlamıdır. Konuşucu emir yapısıyla karşısındaki dinleyiciye eylemin kendisine zarar verebileceğini sezdireni biçimde kullanılmasıyla oluşur.

Düşmanın karınca ise hor görme (Eren& Turan, 1998: 65).

Bak Yavuz Bülent! Senin düşüncelerine belki ters düşecek ama söyleyeyim. (Yavuz Bülent Bakiler- Üsküp'ten Kosava'ya: 10)

Emir kipinin kullanıldığı tümcedeki diğer sözcüklerle tümceye kattığı anlamları Türkyılmaz *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri* isimli kitabında örneklerle ayrıntılı biçimde incelemektedir. Türkyılmaz 15.-72. sayfalar arasında emir kipinin **Teselli, Amaç, Gelecek zaman, Görülen Geçmiş Zaman, Teklif, Tembih...** gibi birçok anlamı verbildiğini göstermiştir.

Fatma Türkyılmaz emir kipinin bağlamdan kaynaklandığı anlamları 33 başlık altında toplamıştır. İstek kipinin bağlama kazandırdığı bu anlamlarda bağlamda kullanılan sözcüklerin etkisinin olduğunu savunan dilbilgisi araştırmacıları istek kipine bu anlamların eklenmesinin uygun olmadığı görüşündedir.

4. 3. 2. Emir Kipinin Tümce Bağlayıcılarındaki İşlevleri

Fatma Türkyılmaz, emir kipinin kullanıldığı ve bağlamda bağlayıcı özellik gösteren sözcük öbeklerini altı başlıkta toplamaktadır.

4. 3. 2. 1. Açıklama

Gelgelelim tüm bu anlatılanlara inat o hala her sabah erkenden kalkıp denizine açılırdı.

Söyle bakalım, sana ne getireyim, demiş(Mevlana,2003:7)

4. 3. 2. 2. Sonuç

Gel gör ki tüm bu çalışmalar ne denli etkili oldu hala bilmiyorum.

4. 3. 2. 3. Özetleme

Uzatmayalım fukara Koca Emmi, bu rezilin elinden eteğini söküp alamayınca “Bre değnek” diye bağırdı. (Türkyılmaz,1999: 124)

4. 3. 2. 4. Üsteleme

Hadi git de öğren bakalım, yükleri neymiş (Mevlana, 2003: 79)

4.3.2.5. Kabullenme

N’apalım bizde yaşadıklarımızdan ders çıkarırız

.

4.3.2.6. Kuvvetlendirme

Gökçe Ananın gözleri dünden beri bu giysilere beğenmez bakışlar fırlatıyordu. Hele onları şimdi çıkarmasa **bak** nasıl ekşiyecekti yüzü. (Türkyılmaz, 1999: 125)

4. 3. 3. EMİR KİPİNİN KALIPLAŞMIŞ SÖZLERDE VE DEYİMLERDE KULLANILIŞI

Türkçe’de anlatımın etkili ve sağlıklı olmasını sağlamak için kalıplaşmış sözcük öbekleri sıkça kullanılmaktadır. Deyimleşen bazı kalıp sözcük öbekleri dilimizde sıkça kullanılmaktadır.

“**Sağol** kızım, dedi... Gayrı anana ve dedene göz kulak ol. ” (Emine Işinsu- Çiçekler Büyür: 172)

“Karısının ölümüne üzüldüğünü sanıp, müjdeyi vermişler: - Kemal, abe Kemal **müjdeler olsun**, kurtuldu Zehra gelin, kurtuldu!” (Emine Işinsu- Çiçekler Büyür: 22)

Emir kipinin kalıplaşmış sözcük öbeklerinde kullanılan biçimlerine Fatma Türkyılmaz şu örnek kullanımları bağlam içinde vermektedir. Biz sadece kalıp sözcük öbeklerini burada sıralıyoruz:

“**Canı sağolsun, hayırlı olsun, kalın sağlıcakla, helâl olsun, hoşça kal, başınız sağ olsun, yazıklar olsun, oh olsun, Aşk olsun, al birini vur ötekine, Allah versin, açıl ya susam, öp babanın elini, bekle babam bekle, al takke ver külâh, gel keyfim gel, dokun babam dokun, âdet yerini bulsun, duyduk duymadık demeyin, kurban olayım, arap olayım, sorması ayıp olmasın, Allah yazdıysa bozsun, yüreğinin yağı erisin, yürü ya kulum, ben ağlamayım da kimler ağlasın, laf olsun torba dolsun, eğri oturalım doğru konuşalım, gel zaman git zaman, kusura bakma, yanlış anlaşılmasın...**”

Fatma Türkyılmaz’ın kitabındaki bu örneklerden yola çıkarak emir ve istek kiplerinin dilin günlük işleyişinde değil kalıplaşmış sözlerde, deyimlerde ya da eski Türkçede, şiir dilinde ve halk öykülerinde daha çok kullanıldığını görmekteyiz.

Allah müstahakını versin (Mevlana, 2003: 102)

4. 4. Ara Sonuç

Emir kipi, eylemin yapılmasının istendiğinde, ast-üst ilişkisi içinde sözü söyleyenin, sözü dinleyene eylemi gerçekleştirmesi için verdiği komuttur. Türkçede emir kipinin kişi çekimlerinde sorun yaşanmaktadır. Emir kipinin 1. tekil ve çoğul kişi çekimlerinin bulunup bulunmadığı tartışma konusudur. Birçok dilbilgisi araştırmacısı kişinin kendine emir veremeyeceği gerekçesiyle emir kipinin 1. kişi çekimlerinin kullanılamayacağını savunmaktadır. Bazı dilbilgisi araştırmacıları ise kişinin kendisiyle konuşabileceğini, düşünerek kendisine emir verebileceğini savunmaktadır.

Çalışmamızda bizde kişinin kendine emir veremeyeceğini , ancak kendisini karşısındaki üçüncü kişi gibi görerek kendisiyle konuşabileceğini düşünmekteyiz. Kişinin kendine emir yapısıyla komut vermesini emir kipinin 1. kişisi olarak almanın yanlış olduğu kanısındayız. Emir kipinin soru biçimlerinin sadece biçimsel olarak emir olduğu ve anlamsal olarak emir olmadığını düşünmekteyiz. Bu nedenle emir kipi çekiminde 2. ve 3. kişi çekimlerini verdik. Emir kipinin soru çekimini vermeyi uygun bulmadık.

Emir kipi de aynen istek kipinde olduğu gibi sözceleme koşullarına göre bir çok kullanım değerine ve işleve sahiptir. Bu nedenle, emir kipinin kullanım değerleri ve işlevi, sözdizimsel, edimbilimsel ve anlambilimsel verilerden yola çıkılarak incelenmeli ve açıklanmalıdır.

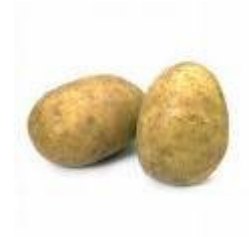
V. BÖLÜM ÖRNEK DERS PLANI

Ünite I

Ders I

Temel amaçlar	: Birinden bir şey istemeyi bilmek İstek ve dilek bildirmek
İletişimsel amaçlar	: Fiyat sormayı bilmek Alış-veriş yapmayı bilmek
Dilbilgisel amaçlar	: Kaç , kaç, ne kadar gibi soru zarflarını kullanmak sıra sayı sıfatları, istek ve emir kipinin bağlamsal olarak kullanıldığı tüm bağlamları vermek
Sözcük bilgisel amaçlar	: meyve sebze isimleri, yön bildiren sözcükler
Sesbilgisel amaçlar	: kaçsın, açsın, başarsın, seyretmesin, üşümesin, içmesin
Sosyo- kültürel amaçlar	: Türkiye'deki belli başlı turistik şehirleri tanıtmak, Pazar kültürü

Etkinlik 1: Resimdeki sebzelerin isimlerini bulalım

1- Enginar

2- Domates

3- Biber

4- Soğan

5- Pırasa

6- Ispanak

7- Kabak

8- Patates

Etkinlik : 1

Uygulama : Öğretmen öğrencilerden resimlerde bulunan sebzelerin isimlerini aşağıda bulunan listeden doğru olarak bulmalarını ve sebzelerin altına yazmalarını ister. Bu etkinlikle birlikte Yabancı Dil Olarak Türkçe öğrenen öğrenciler Türkçedeki sebze isimlerini öğrenmiş olurlar.

Etkinlik: 2 Resimdeki meyveleri isimleriyle eşleyelim

Elma

Armut

Çilek

Kivi

Portakal

Limon

Kavun

Karpuz

Muz

Erik

Etkinlik : 2

Uygulama : Öğretmen öğrencilerden resimlerde bulunan meyvelerin isimlerini aşağıda bulunan listeden doğru olarak bulmalarını ve meyvelerin altına yazmalarını ister. Bu etkinlikle birlikte Yabancı Dil Olarak Türkçe öğrenen öğrenciler Türkçedeki meyve isimlerini öğrenmiş olurlar.

Etkinlik: 3 PAZARA GİDELİM, MEYVE VE SEBZE ALALIM.

Elif: Pazara gidelim mi?

Emine: Peki gidelim. Bekle giyineyim. Hadi çıkalım.

Elif: Kaldırımdan yürüyelim.

Emine: Olur.

Elif: Şu ıspanağın tazeliğine bak. Ben 2 kilo

alayım. Yarın için börek yapayım.

Emine: Al, çok taze. Ben almayayım, çocuklar yemez.

Elif: Kabaklarda taze 1 kiloda ben alayım.

Emine: Ben de 1 kilo kabak alayım.

Satıcı: Buyurun. Şu 2 kilo ıspanak, alın, şu 1 kilo kabak, şu da 1 kilo kabak varsa bozuk para alayım .

Elif: Ben de var alın.

Satıcı: Kaç para vermişsiniz.

Elif: 10 lira verdim. Geri 6 lira vereceksin.

Satıcı : Kusura bakmayın buyurun para üstünü.

Emine: Ben 2 kilo domates seçeyim. Domateslerden seçebilir miyim?

Satıcı: Seçin, poşet alın.

Emine: Ben de bozuk vereyim. Alın.

Elif: Şu elmalara bak, kırmızı kırmızı

Emine: Orta boylarını seçelim.

Satıcı: Tezgahı bozmayın, ben seçeyim.

Emine: Olur, ama çürüklerini ve irilerini koyma.

Satıcı: Tamam, buyurun

Elif: Limon kaçaymış?

Emine: 2 lira yazıyor. 1 kilo alayım, sen alacak mısın?

Elif: Pahalı değil mi?

Emine: Yok, ucuz. Geçen hafta 4 liraydı. Bana 1 kilo kiraz tart.

Elif: 2 kilo soğan, 1 kilo pırasa alayım. 2 kilo soğan, 1 kilo pırasa ver.

Emine: Ben 1 kilo biberle 4 enginar alayım.

Satıcı: Buyurun.

Elif: Şuradan meyve alalım. 1 kilo armut, yarım kilo çilek alayım.

Emine: 2 kilo erik, 5 tane kivi verin.

Satıcı: Buyurun.

Elif: Kavun, karpuz çok pahalı.

Emine: Daha zamanı değil. Muz bu yıl çok ucuz. Muz alalım. Portakal alalım.

Elif: Ben portakal alayım, muz almayayım.

Satıcı: Buyurun.

Elif: Artık eve dönelim mi?

Emine: Tamam dönelim.

Uygulama : Öğretmen sınıfta metni okur. Öğrencilerden metni sessiz olarak okumalarını ister. Öğrencilerden gönüllü kişilerin metni seslendirmelerini ister. Metin, canlandırma yöntemi ile daha anlaşılır olmuştur. Emir ve istek kiplerinin olumlu, olumsuz ve soru biçimleri de kullanılmıştır. Metinle öğrencilere emir ve istek kiplerinin olumlu, olumsuz ve soru biçimlerinin kullanımları da öğretilmiş olmaktadır.

Etkinlik 4 : Kim, Ne Aldı, İşaretleyelim

	Elif	Emine
DOMATES		
PATLICAN		
PATATES		
ISPANAK		
KABAK		
TURP		
HAVUÇ		
ERİK		
ELMA		
ÇİLEK		
MUZ		
ŞEFTALİ		

Uygulama:

Burada öğrencilerden kimin pazardan hangi meyve ve sebzeyi aldığını işaretlemeleri istenir. Öğrencilerin meyve ve sebze isimlerini kavramaları ve okudukları metni ne oranda anladıklarının öğrenilmesi sağlanır.

Etkinlik 5: Metni okuyalım. Soruları yanıtlayalım.

TRENLE YOLCULUK

Emre: Merhaba

Eren: Merhaba, acele edelim. Geç kalmayalım

Emre: Valizlerine yardım edeyim mi?

Eren: İyi olur.

Emre: Sakin ol, daha yarım saat var.

Eren: Zamanında trene binelim, yerlerimize yerleşelim. Sorun çıkmasın.

Emre: Geldik, binelim.

Eren: Elifi arayalım. Trene bindiğimizi söyleyelim.

Emre: Arama, sürpriz yapalım.

Eren: Arayalım, habersiz gitmeyelim. Ayıp olur.

Emre: Tamam. Aç mısın? Bir şeyler yiyelim mi?

Eren: Peki yiyelim. Restorana gidelim. Hadi kalk.

Emre: Tamam, MP3 çalarımı alayım, müzik dinleyelim.

Eren: İyi fikir dinleyelim.

Emre: Ne yiyelim?

Eren: Döner yiyelim mi?

Garson: Hoş geldiniz, siparişlerinizi alayım.

Emre: Biz 2 tane tek döner alalım.

Eren: Ben yanına Kola alayım.

Emre: Ben ayran alayım.

Garson: Tatlı

Eren: Almayalım.

Soruları Yanıtlayalım

- 1- Olay kaç kişi arasında geçmektedir?.
- 2- Olay kimler arasında geçmektedir?
- 3- Olay nerede geçmektedir?
- 4- Metne göre yolculuk hangi araçla yapılmaktadır?
- 5- Metinde tren kaçta kalkmaktadır?
- 6- Nereye gidiyorlar?
- 7- Trende neler yapıyorlar?
- 8- Trende ne yiyorlar?

Uygulama:

Soru sorma ve soruları yanıtlayabilme yetisine yönelik bir etkinliktir. Metni ne kadar anladıklarını belirlemede dikkat ölçer.

TRAFİK İŞARETLERİNİ ÖĞRENELİM !

...DUR.....

Sağa Dön

U Dönüşü Yapma

Park ve Duraklama Yapma

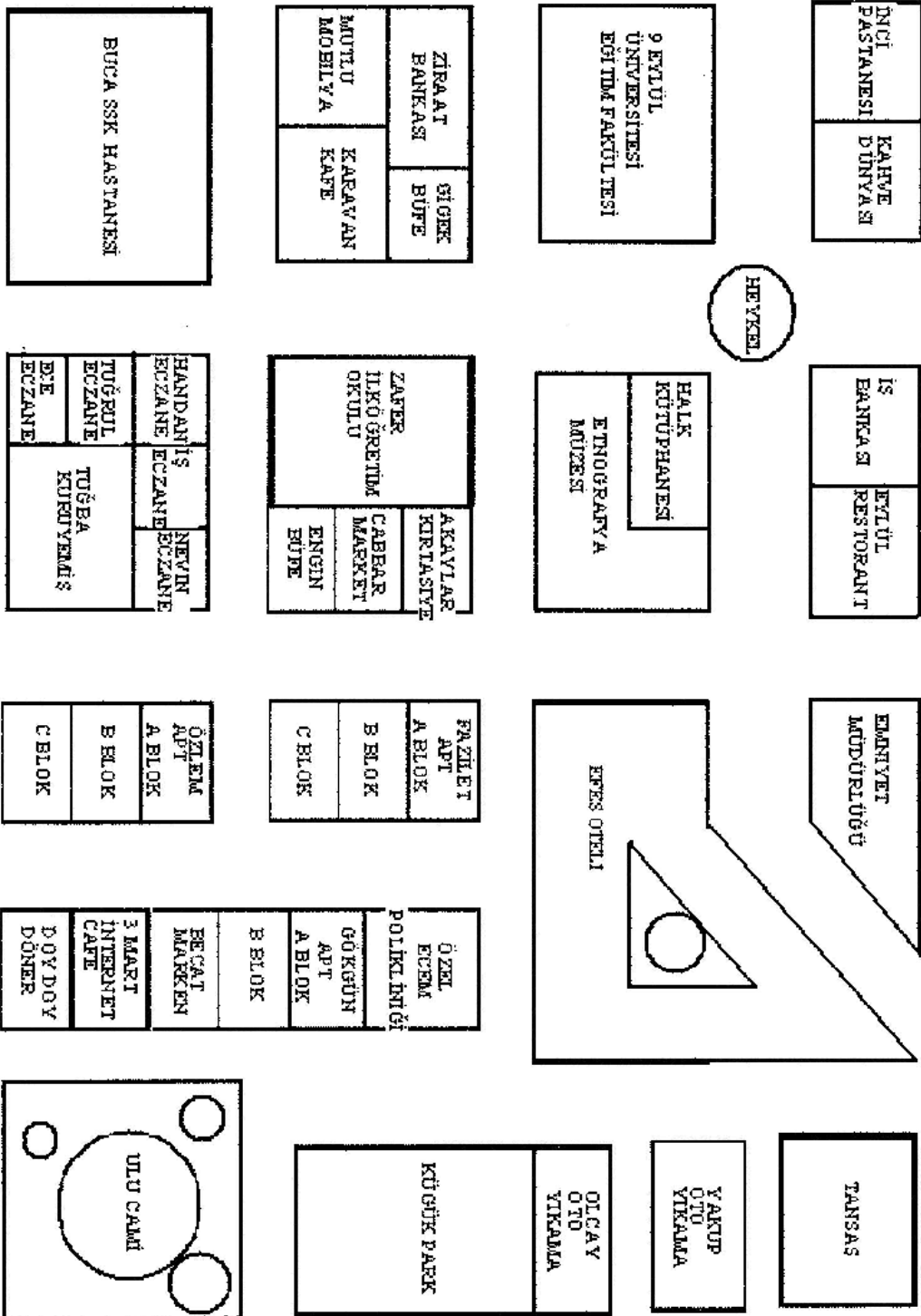

Sağa Dönme

50 ile git

Uygulama : öğrenmen öğrencilere trafik işaretlerini göstererek bu işaretlerin ne anlama geldiğini sorar. Öğrencilerden aldığı yanıtlar doğrultusunda doğru yanıtları verir. Böylece trafik işaretleri öğrencilere kavratılmış olur.

YOLU TARİF ET

1. Hastaneye gidelim
2. İş Bankasına gidelim
3. Küçük Parka gidelim.

Uygulama: Türkiyede bir yere gitmek istediğinizde ya da gideceğiniz yere nasıl ulaşacağınızı bilmediğinizde nasıl tarif sorarsınız, size birisi bir yerin tarifini sorduğunda nasıl tarif edersiniz? Sorularına yanıt arandığı bir etkinliktir. Yönleri öğretmede etkilidir.

Günler:

- 1- Pazartesi
- 2- Salı
- 3- Çarşamba
- 4- Perşembe
- 5-Cuma
- 6- cumartesi
- 7- Pazar

Aylar:

- 1- Ocak
- 2- Şubat
- 3- Mart
- 4- Nisan
- 5- Mayıs
- 6- Haziran
- 7- Temmuz
- 8- Ağustos
- 9- Eylül
- 10- Ekim
- 11- Kasım
- 12-Aralık

GÜNLER VE AYLAR

1- Pazartesi haftanın kaçınıcı günüdür?

.....

2- Cuma haftanın kaçınıcı günüdür?

.....

3- Çarşamba haftanın kaçınıcı günüdür?

.....

4- Pazar haftanın kaçınıcı günüdür?

.....

5- Mayıs yılın kaçınıcı ayıdır?

.....

6- Ağustos yılın kaçınıcı ayıdır?

.....

7- Aralık yılın kaçınıcı ayıdır?

.....

8- Ocak yılın kaçın ayıdır?

.....

Uygulama : Öğrencilere bir şehir krokisi verilir ve incelemeleri istenir. Krokiyi inceleyen öğrencilerden ikişerli gruplar oluşturmaları istenir. Grup oluşturan öğrencilerden birinin diğerine “..... ‘a gitmek istiyorum, nasıl gidebilirim?” sorusunu yönelterek ondan yolu tarif etmesini ister. Diğer öğrenci elindeki krokiyle yol tarifi isteyen öğrenciye yolu tarif eder. Yol tarifinden sonra diğer öğrenci karşısındaki öğrenciden başka bir adresi tarif etmesini ister. Bu sayede öğrenciler yol tarif etmeyi öğrenirler. Yol tarif ederken emir yapısının kullanıldığı öğretmen tarafından fark ettirilir. Daha sonra kullanılan bu yapının emir yapısı olduğu ama istek anlamında kullanıldığı belirtilir.

Yol tarif edilirken kullanılan 1. sokak , 2. ara gibi kalıplarda kullanılan “inci” ve “ilk- son” yapısının Türkçede sıra bildirdiği öğretmen tarafından vurgulanır ve daha sonrasında

günlerin haftanın kaçıncı günü olduğu, ayların yılın kaçıncı ayı olduğu yapısı verilir. Bu yapıların açıklanmasında günler ve aylar yinelenmiş olur.

Nerede, Ne Yapalım?

Sessiz ol

Çimlere basma

Çiçekleri koparma

Ateşle yaklaşma

Işıkları söndür

Çocuklardan uzak
tutun

Uygulama: Öğretmen öğrencilerden resimlere bakmalarını ister. Resimleri inceleyen öğrencilerden bu resimlere uygun komutları bulmaları istenir.

Ispanaklı Kek

Malzemeler:

- 3 yumurta
- 2 bardak şeker
- 1 su bardağı ıspanak
- 1 su bardağı yağ
- 1 su bardağı süt
- 1 paket kabartma tozu
- 1 paket vanilin
- 3 su bardağı un

Üzeri için

- 1 paket krem şanti
- 1 su bardağı süt

Hazırlanışı:

3 yumurtayı bir kaba **kır**. 2 su bardağı toz şekerini üzerine **dök**. Yumurta ve şekerini **çırp**. Yumurta ve şekerin üzerine 1 su bardağı ıspanağı, yağı, sütü **ekle**. Tüm malzemeyi **çırp**. Unu malzemenin üzerine **ele**. Unun üzerine 1 paket vanilin ve kabartma tozunu **ekle**. Malzemeyi iyice **çırp**. Kek kalıbını **yağla**. Malzemeyi kalıba **dök**. 180°C de ısıtılmış fırına kek hamurunu **koy**.

Bir kapa 1 paket kremşantiyi **koy**. Üzerine 1 su bardağı sütü **dök**. Malzemeyi 5 dakika mikser ile **çırp**. Malzemeyi buzdolabının derin dondurucu bölümüne **koy**.

Kek piştikten sonra keki fırından **çıkar**. Kek biraz bekledikten sonra kalıptan **çıkar**. Keki kenarlarından incecik **kes**. Keki ikiye **böl**. Kremşantiyi buzdolabından **çıkar**. Keki alt tabanının üzerine hazırladığımız kremşantiden **dök**. Keki diğer yarısını kekin üzerine **koy**. Kalan kremşantiyi kekin üzerine **dök**. Keki kenarından kestiğimiz parçaları **ufala**. Ufalanan parçaları kekin üzerine **serp**.

Eylemleri Resimlerle Eşleyelim

Yumurta kır

Çırp

Un ele

Kek hamurunu kalıba dök

Kremşantiyi sür

Karıştır

Uygulama: yemek ya da kek yaparken kullanılan eylemleri öğretmeye yönelik bir etkinlik.

Hangi eylem hangi resme uygun öğrencilerin bulması istenir.

Siz de Bir Yemek Tarifi Yazın.

Malzemeler:

.....

.....

.....

Yapılışı:

.....

.....

.....

.....

.....

Uygulama : Öğrencilere yemek tarifi sesli olarak okunur. Öğrencilerin tarifte bulunan ve koyu renkle yazılmış eylemlere dikkat etmeleri istenir. Öğrencilerin anlamını bilmedikleri eylemleri bir sonraki sayfadan bakarak öğrenmeleri istenir. Yemek tarifi vermeyi öğrenen öğrencilerden kendi ülkelerine özgü bir yemeği tarif etmeleri istenir. Böylece öğrendikleri bilgileri uygulama olanağı kazanmış olurlar. Kim, kime, ne dedi?

Maçtan önce antrenörün öğütleri

Erken yat

Erken kalk

Sigara içme

Antreman yap

Şöför için öğüt

Alkol kullanma

Uykusuz kalma

4 saat sonra mola ver

Yabancı dil öğrenenlere öğütler

Düzenli çalışın

Alıştırma yapın

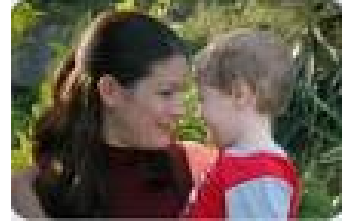
Kitap okuyun

Anneden çocuğuna öğütler

Soğuk su içme

Fazla koşma

Dışarıda yeme

Uygulama: öğretmen verilen tümcelerle resimleri eşlemelerini ister. Sonrada kullanılan yapıları incelemelerini ister.

ÖĞÜT

Paranı ver, gönlünü ver, selam ver, canını ver **ama**

Sırrını verme

Günlerini say, servetini say, büyüklerini say **ama**

Yerinde sayma

Emek ver, kulak ver, bilgi ver **ama**

Hiçbir zaman boş verme

Satıcı ol, alıcı ol, kalıcı ol, bulucu ol **ama**

Bölücü olma

Eşini beğen, işini beğen, aşını beğen **ama**

Kendini beğenme

Fidan büyüt, garip doyur, çocuk besle **ama**

Kin besleme

Davet et, hayret et, af et, tövbe et **ama**

İhanet etme

Elini aç, gözünü aç, kapını aç **ama**

Ağzını açma

Okumaktan zarar gelmez, oku **ama**

Lanet okuma

Rakibini seç, sınıfını geç **ama**

Gülüp geçme

Ev al, araba al, **ama**

Beddua alma

Zulmü devir, nefsin devir **ama**

Çam devirme

Yaklaş, konuş, tanış **ama**

Uzaklaşma

Doğrul, devril **ama**

Eğilme

Seslen, uslan **ama**

Yaslanma

İtil, atıl **ama**

Satılma

..... ama.....

olumlu + ama + olumsuz

olumsuz + ama + olumlu

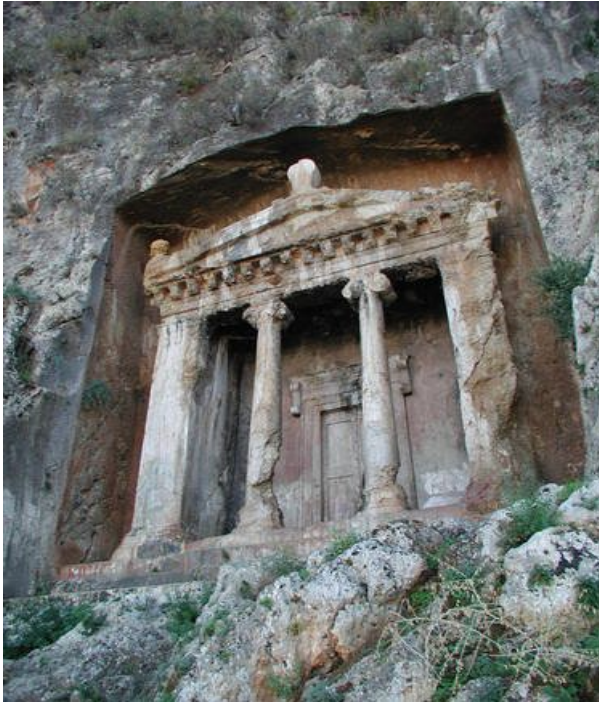
Seninle gelirim **ama** kimseye söyleme

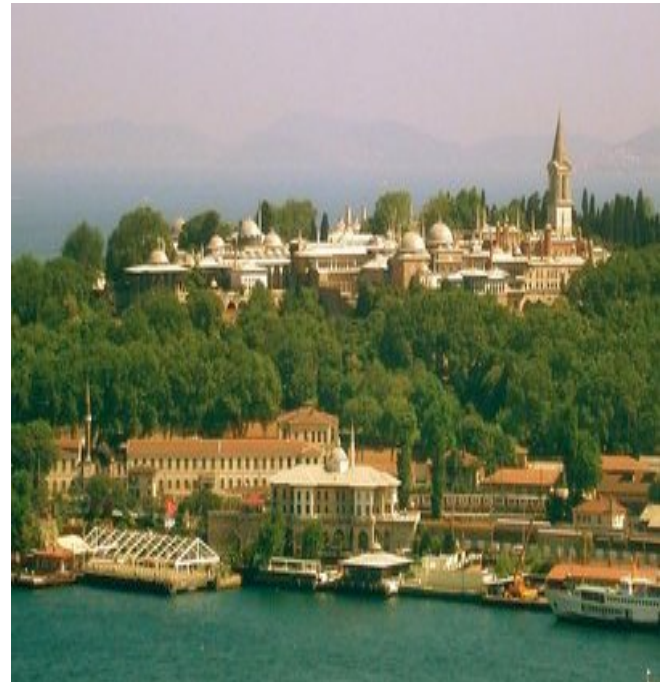
Ona, söylediklerini anlatmam **ama** bir daha bana bağırma

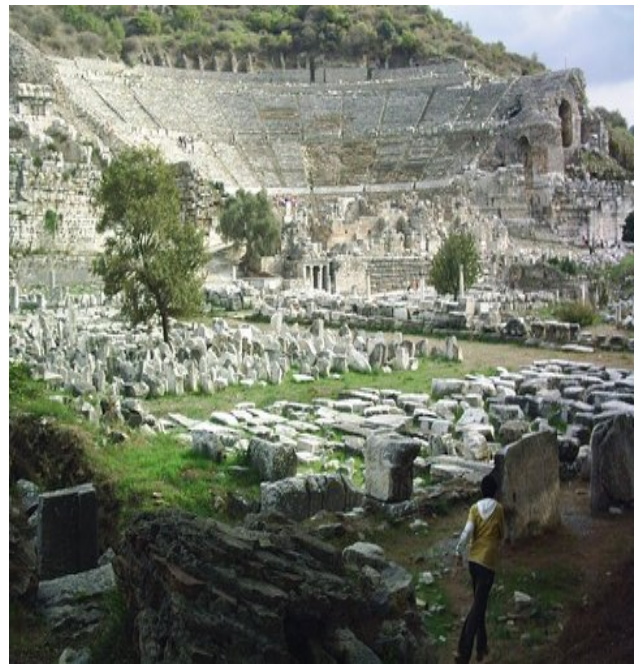
Uygulama: öğretmen öğrencilerden metni okumalarını ister daha sonra koyu renkli yazılan ama bağlacına dikkatleri çeker. 1. tümce ile 2. tümcenin yapı ve anlam olarak olumlu ve olumsuzluk olarak farklı olduğunu vurgular. Daha sonra ama bağlacının yapısal özelliğini verir. Öğrencilerden “ama” bağlacını kullandıkları tümceler kurmalarını ister. İçki içsin ama sigara içmesin

Resimlere Bakalım

Yukarıdaki Resimleri Aşağıdaki Metinlerle Eşleyelim.

Metin 1

Sude: Yaz tatilinde nereye gidelim?

Buse: İstanbul'a gidelim mi?

Sude: Tamam. Gidelim.

Buse: Ama önce plan yapalım.

Sude: Nerelere gidelim?

Buse: Önce Topkapı Sarayı'na gidelim. Osmanlı tarihini öğrenelim, sarayı gezelim, resim çekinelim

Sude: Sonra Mavi yolculuğa çıkalım, Kız Kulesi'ni de gezelim.

Buse: Boğaz Köprüsü'ne gidelim, Asya ile Avrupa kıtasını birleştiren köprüden İstanbul'u seyredeyim.

Sude: Ayasofya Camisini de gezelim. Ayasofya Camisi yüzyıllardır ayakta. Bizans İmparatorluğu döneminde kilise, Osmanlı İmparatorluğu döneminde cami olarak kullanılmıştır.

Buse: Tamam gidelim.

Metin 2:

Hande: Melike yaz tatilinde İzmir'e gidelim mi?

Melike: Harika bir fikir. İzmir çok güzel bir şehir. İzmir'de saat kulesini gezelim mi?

Hande: Tamam gezelim. Kadife kaleye de gidelim mi? İzmir ayaklarımızın altında. Manzarası çok güzel

Melike: Gitmeyelim ben yükseklikten korkarım. Kadife Kale çok yüksek.

Hande: Gidelim, gidelim. Korkma, bir şey olmaz.

Melike: Tamam ama sonra da Asansöre gidelim, Asansörden İzmir'i seyredeyim. Hem Asansör çok yüksek değil.

Hande: Olur. İzmir'deki antik kenti de gezelim mi?

Melike: Efes Antik Kent'i mi?

Hande: Evet.

Melike: Efes Antik Kent'e de gidelim. Tatilin tadını çıkaralım.

Metin 3:

Ali : Yarıyıl tatilinde nereye gidelim?

Serkan : Antalya sıcaktır. Antalya'ya gidelim mi?

Ali : Gidelim. Hava sıcak olursa denize girelim, güneşlenelim.

Serkan : Tamam, Konyaaltı Plajına gidelim. Konyaaltı plajında denize girelim ve güneşlenelim.

Ali : Sonra Yat Limanına gidelim ve mavi yolculuğa katılalım.

Serkan : Harika olur. Mavi yolcuğu çok severim. Hava sıcak olur, Mavi yolculuğa akşam çıkalım.

Ali : Düden Şelalesine de gidelim mi?

Serkan : Gidelim. Düden Şelalesi çok güzel. Düden şelalesinde fotoğraf çekinelim.

Ali : Düden Şelalesi büyük ve güzel bir parkın içinde. Parkı da gezelim ve piknik yapalım.

Serkan : Aspendos Antik Tiyatro'suna da gidelim. ASPENDOS Antik Tiyatrosu dünyaca ünlü ve önemli bir tarihi kalıntı.

Ali : Antalya çok güzel ve turistik bir şehir.

Serkan : evet çok güzel bir şehir.

Metin 4:

Berna : Hafta sonu Fethiye'ye gidelim mi ?

Elifsu : Gidelim. Ama önce bir plan yapalım, Fethiye'de nerelere gidelim?

Berna : Fethiye sıcak ve çok güzel bir tatil şehri. Fethiye'ye gidince mutlaka ölü deniz gezelim.

Elifsu : Ölü deniz çok güzelmiş. Televizyonda izledim. Ölü denizde yamaç paraşütüne biniliyormuş. Ölü denizde yamaç paraşütüne binelim mi?

Berna : Binmeyelim ben korkarım.

Elifsu : Korkma, güvenli. Birlikte binelim. Ben elini tatarım .

Berna : Mavi yolculuğa çıkalım, kelebekler vadisine gidelim ve kelebekler vadisini gezelim.

Elifsu : Kelebekler vadisini araştırayım, gitmeden önce. Kameramı da hazırlayayım. Kelebekleri çekmek için.

Berna : Kelebekler vadisindeki görüntüleri internetten arkadaşlara da gönderelim.

Elifsu : Harika fikir. Fethiye’de Amyntas anıt mezarına da gidelim. Amyntas büyük bir dağın ortasında, oyularak yapılmış bir mezar.

Berna : Fethiye’de Kaya Köyünü de gezelim.

Elifsu : Tamam.

TURİSTİK MEKANLARI ŞEHİRLERLE EŞLE.

1-Saat Kulesi

2-Efes Antik Şehri

3-Kadife Kale

a) İstanbul

4-Asansör

5-Kaya Köyü

b) İzmir

6-Ölü Deniz

c) Antalya

7-Kelebekler Vadisi

8-Amyntas

d) Fethiye

9-Boğaz Köprüsü

10-Kız Kulesi

11-Ayasofya Camii

12-Topkapı Sarayı

13-Yat Limanı

14-Aspendos Antik Tiyatrosu

15-Düden şelalesi

16-Konyaaltı Plajı

Uygulama : öğretmen öğrencilerden resimleri incelemelerini ister. Resimlerde gördükleri yerlerle ilgili düşüncelerini alır. Öğretmen daha sonra öğrencilerden bir sonraki sayfada bulunan 4 metni okumalarını ister. Öğretmen gördükleri resimlerin metinlerle bir ilgisinin olup olmadığını öğrencilere sorar. Resimlerin metinle ilgili olduğu yanıtını aldıktan sonra hangi resimlerin hangi metne ait olduğunu seçmelerini ister. İkili grup halinde 8 öğrenciden metinleri okumalarını ister. Metinlerin okunmasından sonra öğrencilere “siz tatilde bu yerlerden hangisine gitmek isterdiniz?” sorusuna nedeniyle birlikte yanıt vermelerini ister.

Öğretmen öğrencilere “İzmir, İstanbul, Fethiye ve Antalya” şehirlerini duyup duymadıklarını sorar. Bu şehirler hakkındaki bilgilerini öğrencilerden alır. Daha sonra bu resimlerin Türkiye'deki turistik yerlere ait olduğunu söyler. Bu turistik yerlerin Türkiye'deki hangi illere ait olduğunu tahmin etmelerini ister.

Öğretmen aldığı yanıtlar doğrultusunda öğrencilere 1. sayfadaki resimlerin Antalya'ya, 2. sayfadaki resimlerin Fethiye'ye, 3. sayfadaki resimlerin İstanbul'a ve 4. sayfadaki resimlerin İzmir'e ait olduğunu belirtir.

İSTEK KİPİ**(Olumlu)****Eylem+(Y)E+Kişi eki**

Oku-y-A-y-Im

Boşlukları istek kipi ile tamamlayınız.

1. Yarın sinemaya gid-elim
2. Haftaya size gel_____
3. Yeni bir telefon al_____
4. Akşam için yemek yap_____
5. Ben de sizinle televizyon seyret_____
6. Sabahları ben de koş_____
7. Tren kalkıyor, ben acele et_____
8. Sınavım var, ders çalış_____
9. Elif 'e güzel bir kek pişir_____
10. Biraz müzik dinle_____

İSTEK KİPİ

Olumsuz soru;

Eylem+mE+(y)E+Kişi Eki+mi?

Gel-me-(y)-e-yim- mi?

1. Annesine haber ver _____
2. Doğum gününe git _____
3. Bu kitabı oku _____
4. Dün olanları konuş _____
5. Kavgayı öğretmene anlat _____
6. Mutfak kirlenmiş, ne olduğunu sor _____

İSTEK KİPİ

(Olumlu Soru)

eylem+(y)E+Kişi+mi?

Konuş-alım-mı

1. Sizinle Antalya'ya gel-eyim mi?
2. Pazartesi İstanbul'a git_____
3. Pastanede tatlı ye_____
4. Bugün öğretmenler günü, öğretmeni ziyaret et_____
5. Tiyatroya gitmek için bilet al_____
6. Sınav için ders çalış_____
7. Piknik için mangal satın al_____
8. Kitap fuarına git_____
9. Dün okula gitmedin, öğretmeni ara_____

İSTEK KİPİ

(Olumsuz)

Eylem+me+(y)E+kişi eki

Konuş-ma-y-alım-mı

1. Ankara'ya bu hafta git-me-ye-lim
2. Yağmur yağıyor, yürü_____
3. Hava çok sıcak, parkta otur_____
4. Ben çay iç_____
5. Bayat ekmekleri ye_____
6. Çarşamba günü pazara çık_____
7. Yarın okula git_____
8. Yeni bir bilgisayar al_____
9. Her sabah bu kadar koş_____
10. Hastayım soğuk su iç_____

İstek Ve Emir Kiplerinin Kişi Çekimleri Tablosu

KİŞİLER	İSTEK KİPİ OLUMLU	İSTEK KİPİ OLUMSUZ	İSTEK KİPİ OLUMLU SORU	İSTEK KİPİ OLUMSUZ SORU	EMİR KİPİ OLUMLU	EMİR KİPİ OLUMSUZ	EMİR KİPİ OLUMLU SORU	EMİR KİPİ OLUMSUZ SORU
1. TEKİL	Gel-e-y- im	Gel-me- y-e-y-im	Gel-e-y- im mi	Gel-me- y-e-y-im mi	-	-	-	-
2. TEKİL	-	-	-	-	Gel	Gel-me	-	-
3. TEKİL	-	-	-	-	Gel-sin	Gel-me- sin	-	-
1. ÇOĞUL	Gel-e- lim	Gel-me- y-e-lim	Gel-me- y-e-yim mi	Gel-me- y-e-lim mi	-	-	-	-
2. ÇOĞUL	-	-	-	-	Gel-in	Gel-me- yin	-	-
3. ÇOĞUL	-	-	-	-	Gel-sin- ler	Gel-me- sin-ler	-	-

VI. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmamızda, Türkçede bir sorun olarak görülen, tanımında ve kişi çekimlerinde birçok dilbilimcinin farklı görüşlerde bulunduğu istek ve emir kiplerinin Türkçe'nin yabancı dil olarak öğretiminde “Hangi yaklaşımla ele alınmalı?” gerektiği sorusuna yanıt aradık. Bunu yaparken amacımız, anlam, biçim, işlev bileşenlerini temel alan iletişimsel yabancı dil öğretimine göre istek ve emir kiplerinin günlük yaşamdaki kullanım değerlerinin belirlenerek öğretilmesi gerektiğini göstermekti. Diğer bir deyişle, çalışmamızda, iletişimsel yaklaşımın temel ilkesi olan “kullanılan dili” yabancı öğrencilere öğretme ilkesinden hareket ettik.

İstek ve emir kiplerinin yabancı dil olarak öğretiminde Türkçe öğrenen öğrencilerin 40 saat ders aldıkları ve orta düzeyde Türkçe bildikleri göz önünde bulundurulmuştur. Bunu yaparken hazırlanan örnek derslerde öğrencilerin bilgi düzeyi, sözcük düzeyi göz önüne alınmıştır. Örnek ders konuları işlenmeden önce kuramsal bilgiler verilmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde ise, problem durumunu ve yanıtını aradığımız soruları belirttik. İkinci bölümde yabancı dil öğretim ilkeleri belirtilerek yabancı dil öğretim yöntemleri ve iletişimsel yaklaşım hakkında kuramsal bilgiler verdik. Yabancı dil öğretim yöntemleri kuramsal dayanaklar, öğretmen ve öğrencinin rolü, bu yöntemin öğrencinin dil becerisine katkıları, yöntemin gerektirdiği malzeme ve teknikler verilerek yöntemin eksiklikleri eleştirel bir bakış açısıyla ortaya koymaya çalıştık. Ayrıca dilbilgisi öğretimi başlığı altında yabancı dil öğretiminde dilbilgisinin önemi ve yeri hakkında araştırmalarımızı sunduk..

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise Türkçedeki istek ve emir kiplerinin farklı dilbilimcilere göre tanımlarını ve kişi çekimlerini vererek problemin ne kadar büyük ve önemli olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Türkçedeki istek ve emir kiplerinin tanımlarındaki ve kişi çekimlerindeki farklılıklar bu çalışmayı yapmamızda ne kadar haklı

olduğumuzu göstermektedir. Türkçede kullanılan istek ve emir kiplerinin kişi çekimlerini göstermek için çeşitli etkinliklerle yazınsal yapılardan örnek tümceler verilmiştir.

İstek ve emir kiplerinin öğretimiyle ilgili karşılaşılan sorunlara çözüm olarak da istek kiplerinin 1. kişi çekimlerinin öğretilmesi gerektiği ve emir kipinin de 2. ve 3. kişi çekimlerinin öğretilmesi gerektiği belirtilmiştir. İstek kipinin 2. ve 3. kişi çekimlerinin yerine emir kipinin istek anlamında kullanılabileceği öğretilmelidir. İstek kipinin 2. ve 3. kişi çekimlerinin Türkçede nadiren kullanıldığı ve kalıplaşmış yapılarda karşımıza çıkabileceği belirtilmelidir. Emir kipinin 1. kişi çekimlerinin kişinin kendine emir veremeyeceği için bulunmadığı bilgisi verilmelidir. Emir kipi çekiminde soru biçiminin kullanılmadığı çünkü soru biçiminde emir yapısının kullanılamayacağı belirtilmelidir.

KİŞİLER	İSTEK KİPİ OLUMLU	İSTEK KİPİ OLUMSUZ	İSTEK KİPİ OLUMLU SORU	İSTEK KİPİ OLUMSUZ SORU	EMİR KİPİ OLUMLU	EMİR KİPİ OLUMSUZ	EMİR KİPİ OLUMLU SORU	EMİR KİPİ OLUMSUZ SORU
1. TEKİL	Gel-e-y- im	Gel-me- y-e-y-im	Gel-e-y- im mi	Gel-me- y-e-y-im mi	-	-	-	-
2. TEKİL	-	-	-	-	Gel	Gel-me	-	-
3. TEKİL	-	-	-	-	Gel-sin	Gel-me- sin	-	-
1. ÇOĞUL	Gel-e- lim	Gel-me- y-e-lim	Gel-me- y-e-yim mi	Gel-me- y-e-lim mi	-	-	-	-
2. ÇOĞUL	-	-	-	-	Gel-in	Gel-me- yin	-	-
3. ÇOĞUL	-	-	-	-	Gel-sin- ler	Gel-me- sin-ler	-	-

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilere istek ve emir kipinin çekim tablosu yukarıdaki biçimde verilmiştir.

Çalışmamızın son bölümünde ise örnek bir ders planı verilmiştir. Örnek ders planımızda, öncelikle amaçlar belirlenmiş daha sonra metinler yardımıyla değişik bağlamlarda istek ve emir kiplerinin kazandıkları anlamlar, farklı işlev ve kullanım değerleriyle öğrenciye sezdirilmiştir. Örnek ders planlarında yer alan etkinliklerle istek ve emir kiplerinin kullanılan kişi çekimleri öğrenciye verilerek öğrencinin istek ve emir kiplerinin hangi kişilerde kullanıldığı kavratılmıştır. Ders sonunda istek ve emir kiplerinin biçimsel yapıları ortaya konulmuştur. Ayrıca örnek ders planı içinde Türkiye’de bulunan tarihi ve turistik yerlerle ilgili bir bölüm hazırlanarak, Türkiye’nin tanıtımına kültürel bir katkı sağlanmıştır. Örnek ders planı içerisinde Türkiye’de yaşayan bir öğrencinin karşılaşılabileceği, uyarı yazıları, trafik işaretleri verilmiştir.

Çalışmamızın sonunda yer alan örnek ünite de istek ve emir kipi birlikte verilmiştir. İstek ve emir kipinin birlikte verilmesini uygun gördük çünkü İstek ve emir kipi birbirinin yerine kullanılabilen ve bağlamlarda sıklıkla bağdaşan iki kiptir. Emir anlamının içinde olmazsa olmaz istek anlamı bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. İstek kipinin 2. ve 3. kişi çekimlerinde emir kipinin yapısı kullanılmaktadır.

Kaynakça

- 1- Açıkgöz, K. Ü. (2003). *Etkili Öğrenme ve Öğretme*, İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları
- 2- Altınel, A. (2002). *Hitit Öğretim seti Yabancılar Türkçe*. Ankara: Ankara üniversitesi
- 3- Aksan, Y. (1999). *Söylem İlkelerinin Oluşumunda Türkçe Sözdiziminin Yönelimleri*. XII. Dilbilim Kurultayı, 73–87.
- 4- Aksan, D. (1998). *Türkçenin Gücü*, Ankara : Bilgi yayınevi. Searl, J. (2000). *Söz Edimleri* (çev. L. Aysever). Ankara: Ayraç
- 5- Aksan, D. (1998). *Anlambilim*. Ankara: Engin Bayrav, S. (1998). *Yapısal Dilbilim*. İstanbul: Multilingual.
- 6- Aksan, D(1990) *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim3*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- 7- Aksan, D. (2003)*Dil, Şu Büyülü Düzen*. Ankara: Bilgi Yayınevi
- 8- Ankara Üniversitesi TÖMER. (2007). Hitit 1. Ankara: Tömer
- 9- Atabay, N. Özel, S. Çam, A. (2003). *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*. İzmir: Papatya
- Guiraud, P. (1999). *Anlambilim*(çev. B. Vardar). İstanbul: Multilingual.
- 10- Banguoğlu, T. (1986). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- 11- Banguoğlu, T. (2004). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Saussure, F. *Genel Dilbilim Dersleri* (çev. B. Vardar). Türk Dil Kurumu
- 12- Bérard. E. (1991), *L'Approche communicative : Théorie et pratiques*, Paris : Clé International,
- 13- Brunot F. (1986), *La pensée et la langue*, Paris : Masson
- 14- Cem, A. (2005). Dilbilgisi Öğretiminde *Biçim-Anlam Kullanım Üçlüsü*: Ders Malzemesi Hazırlama ve Uygulama Önerisi, *Dil Dergisi*, 128, 7-23.
- 15- Charadeau, P. (1977) les conditions linguistiques d'un analyse d'un discours, Paris,
- 16- Charadeau, P. (1992). , *grammaire du sens et de l'expression*, Hachette,
- 17- Cohen M. (1954), *Le subjonctif en français contemporain*, Paris,
- 18- Demircan, Ö. (1996)*Türkçenin Sözdizimi*. İstanbul: Der Yayınları

- 19- Demircan, Ö. (1990). *Yabancı- Dil Öğretim Yöntemleri*. İstanbul: Ekin Özsoy, S. (1991). *Türkçenin Sözdizimi ve Kavramsal Dilbilimde Evrensellik Kavramı*. Dilbilim ve Türkçe, 45–55.
- 20- Demircan, Ö. (1988). *Türkiye’de Yabancı Dil*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- 21- Demircan, Ö. (2005). *Türkiye Türkçesinde Kök- Ek Bileşmeleri*. İzmir : Papatya
- 22- Demirel, Ö. (2003). *Yabancı Dil Öğretimi*. Ankara: Pegem
- 23- Dumont, P . (1999), *La politique linguistique et culturelle de la France en Turquie*, Paris, L’Harmattan, Paris,
- 24- Eker, S. (2005). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker
- 25- Ercilasun, A. B. (1995). *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı “Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine”*: Ankara: TDK.
- 26- Eren, Ş.&Turan, S. (1998). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Cemre Yayıncılık.
- 27- Ergin, M. (1977). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Minnetoğlu.
- 28- Ergin, M. (1998)*Türk Dili*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- 29- Fidan, Ö. (2004). *Öğretiminde Söylem-Dil-Bilgisi Yaklaşımı: Eski köye yeni adet mi, yoksa “Biz Bunu Zaten Yapıyoruz” mu?*, Dil Dergisi, 128: 25-36.
- 30- Fonseca, F. I. , *subjonctif et impératif en portugais, en ligne*.
- 31- Gencan, T. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç.
- 32- Guiraud, P. (1977). *Göstergebilim*. Sivas: m. y. Özel yayım.
- 33- Günay, V. D. (2004). *Dil ve İletişim*. İstanbul: Multilingual.
- 34- Güneş, S. (1995). *Türk Dili Bilgisi*. İzmir. Altındağ Matbaası.
- 35- Gür, H. (1995). “Dil Öğretim Yöntemleri: Dilbilgisi-Tercüme Yöntemi, Doğal Yöntem, Doğrudan Yöntem”. Dil Dergisi. 32: 28-34.
- 36- Gür, H. (1995). ”Dil Öğretim Yöntemleri: Okuma Yöntemi, İşitsel-Dilsel Yöntem”. Dil Dergisi: 34: 42-48.
- 37- Gürer, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK.
- 38- Hacıömeroğlu, M. S. (2007), *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenler İçin Kiplik Öğretimi Üzerine Materyal Geliştirme*. D. E. Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- 39- Hengirmen, M. (1997). *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin
- 40- Hengirmen, M. (1993). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi. *A. Ü. TÖMER Dil Dergisi*. S. 10, Mayıs: 5-9.
- 41- Işınsu, E. (2007). *Çiçekler Büyür*. İstanbul. Elif yayıncılık
- 42- Kahraman, T. (1996). *Çağdaş Türkiye Türkçesi*. Ankara. DuMat Basımevi.

- 43- Kerslake, J. & Göksel, A. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London: Routledge.
- 44- Kıran, Z. , Kıran, A. (2001). *Dilbilime Giriş*. Anlara: Seçkin
- 45- Kilimci, A.(1998). *Anadilinde Çocuk Olmak yabancı Dilde Eğitim*. İstanbul. Papirüs.
- 46- Koç, N. & Hengirmen(2001). *Türkçe Öğreniyoruz I Turkish Aktiv*. Ankara. Engin.
- 47- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri(Şekil Bilgisi)*. Ankara. TDK.
- 48- Larsen, F. (2001). "Teaching Gramer". M. Celce-Murcia (haz) *Teaching English as a second Language or Foreign Language*. Heinle&Heinle
- 49- Martinet, A. (1985). *İşlevsel Genel Dilbilim (çev. B. Vardar)*. Ankara: Birey Toplum
- 50- Mevlana. (2003). *Mesnev'iden Hikâyeler*. Selim Hancıoğlu (haz.). İstanbul. Muştu yayınları.
- 51- Özsoy, S. (1999). *Türkish. İstanbul: Boğaziçi üniversitesi yayınları*
- 52- Özsoy, S. (2004). *Türkçe'nin Yapısı*. . İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Sezer, A. (1991). *Türkçe Sözdizim*. Dilbilim ve Türkçe, 56–69
- 53- Peytard, J. (1992) , Moirand, S. , *Discours et enseignement du français*, Hachette,
- 54- Sebzecioğlu, T. (2004) *Türkçede Kip Katagorisi ve Yor Biçimbiriminin Kipsel Değeri*, Dil Dergisi, Nisan-Mayıs-Haziran, 18-33.
- 55- Senemoğlu, O. (1987). *Yabancı Dil Öğretiminde Çıkmazlar*. Dilbilim, 135–140
- 56- Sezer, A. (1990). *Dilbilim Yazıları: "Türkçe Öğretiminde Dilbilimin Yeri"*. s: 39-49
- 57- Sülüsoğlu, B. (2008). *İşe Dayalı Dil Öğretim Malzemelerinin Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Uygulanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. D.E.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- 58- Şahin, O. (2000). *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- 59- Tamba-Mecz, I. (1988). *Anlambilim(çev. Necmettin Sevil)*. İstanbul: İletişim Yayınları
- 60- Türkyılmaz, F. (1999). *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- 61-Uzun,N.E (2006). *Türkçe Dsilbilgisi*. İstanbul: papatya yayıncılık.
- 62- Vardar, B. (1998). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*. İstanbul: Multilingual
- 63- (1999). *Türk Gramerinin Sorunları II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

- 64- Yaman, E. (1999). *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları* . Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- 65- Wolf,A. E. (2001). *Hayatımdan Çık Git*. İstanbul:sistem